

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Кафедра цивільного права та процесу

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни «Цивільний процес»

Для курсантів факультету
підготовки фахівців для
підрозділів превентивної
діяльності

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготувала:

Миронюк С.А. - старший викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Грабильніков А.В. – доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, кандидат юридичних наук, доцент.

Мороз В.Ф. – суддя Дніпропетровського апеляційного господарського суду, кандидат юридичних наук.

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

“08” серпня 2016 р.,
протокол № 1

**ТЕМА № 1 ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА, ПРИНЦИПИ ТА ДЖЕРЕЛА
ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.
ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття, предмет, система, джерела цивільного процесуального права
2. Норми цивільного процесуального права, їх класифікація. Дія норм цивільного процесуального права в часі, просторі, за колом осіб
3. Цивільне судочинство, його провадження і стадії
4. Поняття та система принципів цивільного процесу, їх класифікація. Принципи, закріплені Конституцією України. Принципи, закріплені законодавством про судочинство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
3. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. – К.: Парламентське видавництво, 2003.
4. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - №21-22. – Ст.135 (із змінами).
5. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001р.// ВВР – 2002 - № 3-4. – ст. 27 (із змінами).
6. Кодекс законів про працю України. Закон України. Затверджений Законом №322-VIII від 10 грудня 1971 р. // ВВР. – 1971. – додаток до № 50. – Ст. 375 (із змінами).
7. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07. 2010 р.
8. Про Конституційний Суд України. Закон України // ВВР. – 1996. - № 49. – Ст.272.
9. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23 червня 2005 р. №2709-IV // ВВР. – 2005. - № 32. – Ст. 422.
10. Про прокуратуру. Закон України № 1789-XII від 5 грудня 1991 р. // ВВР. – 1991. - № 53. – Ст. 793 (із змінами).
11. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 20. – Ст.99.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

розкриття основних положень цивільного процесу як однієї з профільюючих дисциплін, предметом вивчення якої є норми права, що визначають порядок розгляду і вирішення цивільних справ, регулюють діяльність суду та інших суб'єктів процесуальної діяльності з метою захисту

суб'єктивних прав і охоронюваних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також засвоєння здобувачами вищої освіти норм та інститутів цивільного процесуального права, які регулюють законодавчо закріплений порядок здійснення правосуддя в цивільних справах по спорах, що виникають з цивільних, житлових, земельних, трудових, сімейних та інших правовідносин, а також у справах наказного та окремого провадження.

Важливим є набуття навичок щодо користування відповідними нормативними актами, вмінь вирішувати конкретні практичні питання, пов'язані з застосуванням норм цивільного процесуального права з врахуванням змін у поточному законодавстві, складати найбільш важливі процесуальні документи.

ВСТУП

При вивченні навчальної дисципліни будуть розглянуті основні теоретичні проблеми науки цивільного процесуального права, положення чинного законодавства і практики його застосування відповідно до Конституції України, чинного Цивільного процесуального кодексу України, Законів України, керівних постанов Пленуму Верховного Суду України. При вивченні курсу враховуються новітні досягнення вітчизняної цивільно-процесуальної науки, розробки відомих українських вчених В.В.Комарова, Д.Д.Луспеника, В.І.Тертишнікова, П.І.Шевчука, М.Й.Штефана та ін.

Найважливіші проблеми, базові норми та інститути цивільного процесуального права, порядок здійснення правосуддя в цивільних справах, спрямований на реалізацію конституційних положень щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, прав та інтересів підприємств, установ, організацій, держави та суспільства - всі ці питання концептуально висвітлюються в лекціях.

Вивчаючи дану тему курсу, ми розглянемо основоположні питання курсу, а саме: поняття, предмет і систему цивільного процесуального права; поняття цивільного судочинства, його провадження і стадії.

І. ПИТАННЯ

ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА, ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Важливим елементом розбудови правової держави і громадянського суспільства в Україні є формування дієвого механізму захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Загальною декларацією прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., встановлено, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами (ст. 8). Конституція України на реалізацію цього положення визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України).

Спосіб захисту права – категорія матеріального права. Цивільним кодексом України (далі ЦК У) передбачено такі способи захисту цивільних прав: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміну правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконним рішення органів державної влади і місцевого самоврядування (ст.16 ЦК У).

Застосування визначених у законі способів захисту права, тобто визначених примусових заходів до порушника права, здійснюється різними формами захисту права.

Форма захисту права – категорія процесуального характеру. Під формою захисту права слід розуміти визначену законом діяльність компетентних органів щодо захисту права, тобто встановленню фактичних обставин, застосуванню норм права, визначення способу захисту права, ухвалення та виконання рішення.

Чинне законодавство України передбачає *судовий, адміністративний, громадський, нотаріальний* процесуальні порядки (форми захисту права) і визначає органи, які здійснюють захист – суди загальної юрисдикції, нотаріат.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, підводячи підсумки слід зазначити, що цивільне процесуальне право – це система правових норм, що регулюють діяльність суду та інших учасників процесу, що виникають при розгляді спорів з цивільних справ.

Предметом цивільного-процесуального права є діяльність суду при здійсненні правосуддя, а саме розгляд та вирішення цивільних спорів, що виникають між фізичними, юридичними особами та іншими учасниками правових відносин.

Виходячи із змісту методу цивільного процесуального права, можна зазначити, що метод характеризується як імперативно-диспозитивний.

Система цивільного процесуального права визначається наявністю норм та інститутів, що обумовлена предметом правового регулювання.

Система поділяється на дві частини: загальну та особливу. Загальна частина встановлює норми та інститути, що мають безпосереднє значення для всього цивільного судочинства, а саме: завдання, принципи, стадії цивільного процесу, правовий статус учасників цивільного процесу тощо. Особлива частина встановлює процесуальний порядок розгляду справи різними інстанціями за стадіями судового процесу.

Джерела цивільного процесуального права – це вираз державної волі, що має прояв у нормах чинного законодавства, яке регулює цивільні процесуальні відносини.

II. ПИТАННЯ

НОРМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ. ДІЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В ЧАСІ, ПРОСТОРІ, ЗА КОЛОМ ОСІБ

Нормами цивільного процесуального права є встановлені державою Україна загальнообов'язкові правила, що регулюють порядок здійснення правосуддя в цивільних справах. Вони визначаються системою процесуальних дій, виконуваних суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, та системою їх процесуальних прав та обов'язків, реалізація яких забезпечується визначеними законодавством цивільними процесуальними засобами (гарантіями). Норми цивільного процесуального права визначають весь хід судового процесу, встановлюють для кожного суб'єкта цивільних процесуальних відносин міру належного і можливого поведіння.

Норми цивільного процесуального права *класифікуються*: за змістом; за сферою застосування; за методом впливу на поведінку правомочних осіб.

За своїм змістом норми цивільного процесуального права поділяються на *регулятивні* і *дефінітивні*. *Регулятивні* встановлюють правила поведінки конкретних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин: суду, учасників процесу (ст. 27, 31, 34, 35, 123, 130 ЦПК та ін.). *Дефінітивні* норми визначають завдання цивільного судочинства (ст. 1 ЦПК), формулюють принципи процесу та його інститути (статті 3, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14 ЦПК), містять визначення цивільних процесуальних понять (ст. 57 ЦПК – доказів; ст. 67 ЦПК – процесуальних строків, статті 28, 29 ЦПК – цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності). У дефінітивних нормах визначаються також загальні правила поведінки, що не стосуються конкретних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, але поведінка яких має відповідати таким правилам.

За сферою застосування норми цивільного процесуального права поділяються на *загальні, спеціальні, виняткові*. *Загальні* норми мають значення для всіх видів провадження, всіх стадій процесу. Вони вміщені в ЦПК в основному в розділі I “Основні положення”. *Спеціальні* норми регулюють права, обов'язки і процесуальні дії суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин лише в певній стадії розвитку цивільного судочинства – в стадії розгляду справи по суті чи в стадії касаційного оскарження тощо або при розгляді певної категорії справ. *Виняткові* норми спрямовані на конкретизацію, доповнення загальних і спеціальних норм та становлять з них виняток. Так, ст. 112 ЦПК надає право сторонам встановлювати договірну територіальну підсудність справи, крім справ, для яких встановлені правила виключної підсудності.

За методом впливу на відносини, що ними регулюються, і поведінку їх суб'єктів норми цивільного процесуального права можна класифікувати на *імперативні* та *диспозитивні*. *Імперативні* встановлюють обов'язок (ст. 77 ЦПК), заборону (ст. 117 ЦПК), заходи процесуального примусу (ст.ст. 92, 93, 94 ЦПК). *Диспозитивні* встановлюють права суб'єктів цивільних

процесуальних правовідносин на активну поведінку в межах, визначених такими нормами (ст.ст. 27, 31, 34, 35 ЦПК та ін.).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Оскільки цивільний процес – це рух (перехід) справи від однієї стадії до іншої, процесуальні норми об'єднані у великі групи: провадження в судах першої інстанції (позовне, наказне, окреме), апеляційне, касаційне провадження тощо.

Специфіку кожного виду судочинства відображають окремі норми, їх комплекси. Так, наприклад, для позовного провадження характерний комплекс норм щодо забезпечення позову (статті 151-155 ЦПК).

Цивільне процесуальне право у своїй системі містить групи правових норм, які називаються *інститутами*: інститути підсудності, позову, осіб, які беруть участь у справі, інститут доказування тощо. Інститут – це сукупність процесуальних норм загального, спеціального і конкретизуючого характеру, розташованих іноді в різних джерелах процесуального права, але регулюючих всі стадії процесу і види судочинства; це одна група процесуальних відносин, що відрізняється своїм предметом регулювання.

Окреме місце у системі цивільного процесуального права займають норми виконавчого провадження, яке згідно ст. 369 ЦПК регулюється Законом України “Про виконавче провадження”.

ІІІ. ПИТАННЯ

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО, ЙОГО ПРОВАДЖЕННЯ І СТАДІЇ

Цивільне судочинство – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження в цивільних справах, який визначається системою взаємопов'язаних цивільних прав та обов'язків і цивільних процесуальних дій, якими вони реалізуються їх суб'єктами – судом і учасниками процесу.

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 1 ЦПК).

ЦПК поділяє всі цивільні справи, що підлягають провадженню в судах, на три види: 1) справи позовного провадження; 2) справи наказного провадження; 3) справи окремого провадження (ч. 3 ст. 15). Законодавство про цивільне судочинство встановлює єдиний порядок розгляду цивільних справ, об'єднаних за матеріальними ознаками на визначені види.

Вид цивільного судочинства – це зумовлений характером і специфікою матеріального права чи інтересу, що захищається законом, процесуальний порядок відкриття, розгляду, вирішення визначеної групи цивільних справ.

Основним з найбільш розповсюджених видів судочинства є *позовне провадження* (розділ III ЦПК), у порядку якого розглядаються справи із спорів, що виникають з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин. *Правила позовного провадження є загальними*

правилами цивільного судочинства з усіх справ. Процес з інших двох видів судочинства здійснюється за цими ж правилами, але з деякими винятками і доповненнями, встановленими спеціальними нормами для непозовних видів провадження.

Наказне провадження (розділ II ЦПК) направлений на розумне спрощення, ефективність і диференціацію процесу: наказне провадження. Наказне провадження може бути відкрите лише за документально підтвердженими і безспірними вимогами, передбаченими у ст. 96 ЦПК. Судовий наказ видається, якщо: 1) заявлено вимогу, яка ґрунтується на правочині, вчиненому у письмовій формі; 2) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати; 3) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Питання числа проваджень і стадій цивільного процесу і їх співвідношення залишається проблемним. Важливо, на нашу думку, при цьому визначити два аспекти, умовно називаючи їх як статичний і динамічний:

1) кожне окремо взяте провадження складається з трьох стадій (чи фаз): порушення судочинства, підготовки справи до судового розгляду, вирішення справи по суті;

2) рух справи від її відкриття за заявою заінтересованої особи до звернення судового рішення до виконання відбувається стадійно, і в такому рухові доцільно визначати його “кроки” – стадії, як запропоновано, вісім стадій.

ІУ. ПИТАННЯ

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ. ПРИНЦИПИ ЗАКРІПЛЕНІ КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ. ПРИНЦИПИ, ЗАКРІПЛЕНІ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПРО СУДОЧИНСТВО

Принципи (латинське слово *principium* – основа, начало, засади) – це керівні ідеї, положення, провідні засади, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Роль і значення принципів права визначається їх природою: вони у концентрованому вигляді виражають сутність і зміст права, тому мають значення керівних положень під час здійснення державою правотворчої, правозастосовчої діяльності.

Принципи права є елементами структури галузі права. Володіючи найбільшою стабільністю, вони визначають загальну лінію правового регулювання як безпосередньо так і через правові норми. На основі принципів права формуються норми права. Принципи і конкретні норми нерозривно зв'язані. Не може бути принципів без норм права. Так само не буває правових норм без того, щоб в них не знаходили свого прояву правові принципи.

Принципи цивільного процесуального права характеризуються такими ознаками: 1) принцип включає (виражає) певну ідею (погляд), яка складає його зміст; 2) така ідея має бути закріплена в нормі цивільного процесуального права; 3) принцип повинен бути безпосередньо пов'язаним з цивільним процесом, визначати його основні властивості; 4) принцип повинен мати загальне значення для всього цивільного процесу; 5) принцип визначає типові риси цивільного судочинства і може мати винятки, які не є принципом; 6) принципами не можуть бути положення, які дублюють інші принципи або які з них виходять.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, розглянувши основні поняття та значення принципів цивільного процесу, з'ясували ознаки та значення принципів.

Принципи цивільного процесуального права характеризуються такими ознаками:

1. принцип включає (виражає) в собі певну ідею (погляд), яка складає його зміст;
2. така ідея завжди прямо чи опосередковано повинна бути закріплена в нормативно правових актах;
3. принцип повинен бути безпосередньо пов'язаним з цивільним процесом, визначати його основні властивості;
4. принцип повинен мати загальне значення для всього цивільного процесу;
5. принцип визначає типові риси цивільного судочинства і може мати винятки, які не є принципом;
6. принципи характеризуються значною стійкістю та стабільністю;
7. принципами не можуть бути звичайні вимоги (правила), які не складають одну з відомих альтернативних вимог;
8. принципами не можуть бути положення, які дублюють інші принципи або які з них виходять.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

В даній лекції було розглянуто поняття, предмет, систему, джерела цивільного процесуального права, стадії цивільного судочинства та норми ЦПП.

Цивільний процес – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу, що здійснюється в установленому законом порядку провадження в цивільних справах.

Цивільне процесуальне право – це сукупність і система правових процесуальних норм, предметом регулювання яких є суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя у цивільних справах судами загальної юрисдикції.

Під предметом цивільного процесуального права розуміють процесуальний порядок провадження в цивільних справах, який визначається:

а) системою процесуальних дій, які виконуються судом і учасниками процесу, змістом, формою, умовами виконання процесуальних дій;

б) системою цивільних процесуальних прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, які зумовлюють зміст цивільних процесуальних дій;

в) гарантіями реалізації цивільних процесуальних прав і обов'язків.

Джерелами цивільного процесуального права є ті законодавчі акти, міжнародні договори за участю України, інші нормативно-правові акти, у яких містяться цивільні процесуальні норми, які так чи інакше регулюють цивільне судочинство.

Нормами цивільного процесуального права є встановлені державою Україною загальнообов'язкові правила, що регулюють порядок здійснення правосуддя в цивільних справах

Принципи цивільного процесуального права характеризуються такими ознаками:

1) принцип включає (виражає) в собі певну ідею (погляд), яка складає його зміст;

2) така ідея завжди прямо чи опосередковано повинна бути закріплена в нормативно правових актах;

3) принцип повинен бути безпосередньо пов'язаним з цивільним процесом, визначати його основні властивості;

4) принцип повинен мати загальне значення для всього цивільного процесу;

5) принцип визначає типові риси цивільного судочинства і може мати винятки, які не є принципом;

6) принципи характеризуються значною стійкістю та стабільністю;

7) принципами не можуть бути звичайні вимоги (правила), які не складають одну з відомих альтернативних вимог;

8) принципами не можуть бути положення, які дублюють інші принципи або які з них виходять.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: цивільне процесуальне право, цивільний процес, форма захисту права, цивільна процесуальна форма, норми цивільного процесуального права, предмет цивільного процесуального права, предмет цивільного процесу, імперативний і диспозитивний методи цивільного процесуального права, джерела, провадження та стадії цивільного процесу.

Також повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: принципи цивільного процесуального права; система принципів; принципи цивільного процесуального права, закріплені Конституцією України; загальноправові принципи; міжгалузеві принципи; галузеві принципи.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- поняття, значення принципів цивільного процесуального права;
- класифікацію принципів цивільного процесуального права.
- поняття, методи, завдання цивільного процесуального права;
- систему, джерела цивільного процесуального права;
- стадії цивільного судочинства.

Вміти:

- класифікувати принципи цивільного процесу,
- застосовувати принципи в цивільному процесі, під час розгляду судами цивільних справ.
- визначати стадії цивільного процесу;
- класифікувати чинне законодавство,
- розпізнавати види методів в цивільно-процесуальних правовідносинах.

ТЕМА № 2. УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ **(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Особи, які беруть участь у справі.
2. Сторони у цивільному процесі, їх права та обов'язки.
3. Інші учасники цивільного процесу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
3. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. – К.: Парламентське видавництво, 2003.
4. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135 (із змінами).
5. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001р.// ВВР – 2002 - № 3-4. – ст. 27 (із змінами).
6. Кодекс законів про працю України. Закон України. Затверджений Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. // ВВР. – 1971. – додаток до № 50. – Ст. 375 (із змінами).
7. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07. 2010 р.
8. Про Конституційний Суд України. Закон України // ВВР. – 1996. - № 49. – Ст. 272.
9. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // ВВР. – 2005. - № 32. – Ст. 422.
10. Про прокуратуру. Закон України № 1789-XII від 5 грудня 1991 р. // ВВР. – 1991. - № 53. – Ст. 793 (із змінами).
11. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 20. – Ст. 99.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

з'ясування ролі, функцій, процесуальних прав та обов'язків учасників цивільного процесу. Відповідно завдання вивчення теми полягають у засвоєнні курсантами інститутів цивільного процесуального права (сторін; третіх осіб; осіб, яким за законом надано право захищати права і свободи інших осіб тощо), прав та обов'язків учасників цивільного процесу.

ВСТУП

Правильне визначення сторін у цивільному процесі та їх правового становища є обов'язковою передумовою винесення законних і обґрунтованих судових рішень.

Для того, щоб суд відкрив провадження у цивільній справі, розглянув

її та ухвалив рішення, необхідно, щоб заінтересована особа реалізувала своє право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такою заінтересованою особою може бути фізична особа, юридична особа, а також держава, за умови наявності юридичного інтересу у справі, прагнення захистити своє правове становище, примусити іншу особу виконати певну дію на свою користь або утриматися від такої, захистити право чи законний інтерес іншої особи у передбачених законом випадках.

Поняття «сторони» в цивільному процесі має безпосередній зв'язок із матеріальними правовідносинами, оскільки сторонами виступають переважно їх суб'єкти: кредитор і боржник, чоловік і дружина, роботодавець і працівник та ін.

Дана тема передбачає вивчення складу осіб, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки. Юридична заінтересованість осіб, які беруть участь у справі. Поняття процесуальної співучасті. Умови допуску процесуальної співучасті. Класифікація співучасті.

Поняття неналежної сторони в цивільному процесі. Умови і порядок заміни неналежної сторони. Процесуальне правонаступництво. Підстави процесуального правонаступництва.

Поняття, значення та види представництва у цивільному процесі. Основні відмінності процесуального представництва від цивільно-правового. Умови здійснення процесуального представництва.

I. ПИТАННЯ ОСОБИ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ

Учасники цивільного процесу, визначені главою 4 ЦПК, розподілені на дві групи – це особи, які беруть участь у справі та інші учасники цивільного процесу. До осіб, які беруть участь у справі, відповідно до ст. 26 ЦПК, відносяться: 1) сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб у справах позовного провадження; 2) заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники у справах наказного та окремого провадження; 3) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Головною ознакою осіб, які беруть участь у справі, і головною їх відмінністю від інших учасників цивільного процесу є те, що вони наділені юридичною заінтересованістю. Тобто, вони мають юридичну заінтересованість у результатах вирішення судом справи і в реалізації ухваленого по ній рішення.

Тобто, можна говорити про те, що юридичний інтерес містить матеріальний і процесуальний компоненти. Матеріально-правовий компонент визначається спірними цивільними, житловими, земельними, сімейними, трудовими та іншими матеріальними правовідносинами сторін; процесуально-правовий - наслідками розв'язання матеріально-правового спору, бажанням одержати певне за змістом рішення суду.

Юридична заінтересованість зазначених у ст. 26 ЦПК осіб зумовлюється тим, що вони мають відношення до справи як учасники

матеріального спору (суб'єктивний матеріально-правовий характер заінтересованості) або внаслідок виконання ними функцій в системі управління суспільством (держаний і громадський характер заінтересованості).

Характер і ступінь юридичної заінтересованості зазначених осіб, як зазначалося у попередній главі, не однаковий. Сторони в позовному провадженні (ст. 30-31 ЦПК), перебуваючи між собою в спірних матеріальних правовідносинах, що вимагають судового захисту, мають суб'єктивний матеріально-правовий характер заінтересованості в справі. До даної підгрупи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин належать і треті особи (ст. 34-35 ЦПК), які мають правовий зв'язок з однією із сторін і відповідно заінтересованість щодо наслідків розгляду судом справи, які можуть вплинути на ці правовідносини. Суб'єктивний правовий інтерес мають також заявники, інші заінтересовані особи у справах наказного і окремого провадження (статті 96, 98, 234-235 ЦПК).

Представники сторін та третіх осіб, заявників та інших заінтересованих осіб у справах наказного і окремого провадження статтею 26 ЦПК також віднесені до складу осіб, які беруть участь у справі. Представники покликані захищати права та інтереси осіб, яких вони представляють в цивільному процесі по справі.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, підводячи підсумки слід зазначити, що основними учасниками цивільного процесу є сторони і треті особи. Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач.

Положення в процесі сторін характеризується наступними ознаками:

- 1) сторони ведуть процес від свого власного імені;
- 2) на їхнє ім'я виносяться судові рішення;
- 3) на них поширюється повною мірою сила судового рішення;
- 4) на них поширюються судові витрати;
- 5) у випадку смерті чи втрати дієздатності ким-небудь з них, їх місце в процесі займає правонаступник у випадку, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво.

II. ПИТАННЯ СТОРОНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ, ЇХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Сторони користуються рівними процесуальними правами, обсяг яких співпадає з правами та обов'язками інших осіб, які беруть участь у справі. При цьому важливо наголосити, що рівноправність сторін означає не однакові їхні права, а рівні можливості використовувати процесуальні засоби захисту.

Крім загальних, сторонам належать специфічні, диспозитивні права: позивач має право протягом усього часу розгляду справи змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог,

відмовитися від позову, а відповідач має право визнати позов повністю або частково, пред'явити зустрічний позов; сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу; кожна із сторін має право вимагати виконання судового рішення в частині, що стосується цієї сторони (ст. 31 ЦПК).

М.Й.Штефаном запропонована **класифікація цивільно-процесуальних прав сторін** на групи, яка відображає забезпечення виконання сторонами процесуальних функцій. Ця класифікація має такий вигляд:

1. *Права, які характеризують повноваження на відкриття провадження у справі* – права на пред'явлення позову (ст. 3, 118 ЦПК), зустрічного позову (ст. 123 ЦПК), заперечення відповідача проти позову (ст. 128 ЦПК), подавати заяву про забезпечення позову до подання позовної заяви з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності (ч. 4, 5 ст. 151 ЦПК); вимоги про виправлення недоліків рішення судом, який його ухвалив (ст. 219-221 ЦПК); право на апеляційне, касаційне оскарження судових рішень та ухвал (ст. 292, 324 ЦПК), право на перегляд судових рішень або ухвал, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, а також судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами (ст. 361 ЦПК), право вимагати виконання судового рішення в частині, що стосується цієї сторони (ч. 4 ст. 31 ЦПК), пред'являти вимогу про поворот виконання (ст. 381 ЦПК), подавати заяву про відновлення втраченого судового провадження (ст. 403 ЦПК).

2. *Права на зміни в позовному спорі* – права позивача на зміну підстави або предмета позову, збільшення або зменшення розміру позовних вимог, на відмову позивача від позову, права відповідача на повне або часткове визнання позову, права сторін на укладення мирової угоди або передачу спору на розгляд третейського суду (ст. 17, 31, 174, 175 ЦПК); права на доповнення, зміну апеляційної та касаційної скарги або відкликання її чи відмову від неї (ст. 300, 330 ЦПК); права на відмову стягувача від примусового виконання, а також надання відстрочки і розстрочки виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання (ст. 373 ЦПК).

3. *Права на подання і витребування доказів та участь в їх дослідженні* – права подавати письмові і речові докази, заявляти клопотання про витребування доказів та виклик свідків, про проведення експертизи, про подання іншою особою оригіналу письмового доказу, про забезпечення доказів, брати участь в огляді доказів за їх місцезнаходженням (ст. 27, 58, 60, 64, 130, 133, 136, 137, 140 ЦПК). При розгляді справи – брати участь у дослідженні доказів; задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам; давати усні та письмові пояснення судові та додаткові пояснення, які можуть доповнити матеріали справи; відмовитися від визнання в попередньому судовому засіданні обставин; подавати свої доводи, міркування і заперечення проти доводів і міркувань інших осіб щодо питань, які виникають під час судового розгляду (ст. 27, 60, 176, 178, 192 ЦПК). Сторони мають право знайомитися з

матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії рішень, ухвал та інших документів, що є у справі (ст. 27 ЦПК).

4. *Права, пов'язані із залученням до справи усіх заінтересованих осіб* – права позивача заявляти клопотання про заміну первісного відповідача належним відповідачем (ст. 33 ЦПК), права сторін заявляти клопотання про залучення у справу третіх осіб (ст. 35 ЦПК), співучасників, вимагати від суду залучення до справи органи державного управління, місцевого самоврядування (ст. 32, ч. 3 ст. 45 ЦПК).

5. *Права, пов'язані із забезпеченням законного складу суду, об'єктивності розгляду справи і виконання судових рішень* – права сторін заявляти клопотання про відводи судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача (ст. 20, 22 ЦПК).

6. *Права на участь у судових засіданнях з розгляду справи і в здійсненні окремих процесуальних дій* – права на участь в попередньому судовому засіданні, у судовому засіданні при розгляді справи місцевим судом (ст. 27, 130, 158 ЦПК), у розгляді справи апеляційним судом (ст. 304 ЦПК), у розгляді справи судом касаційної інстанції (ст. 333 ЦПК), у провадженні у зв'язку з нововиявленими обставинами (ст. 365 ЦПК), у судових засіданнях при вирішенні процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень: про видачу дубліката виконавчого листа, про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, про відстрочку і розстрочку виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання, про вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу, про заміну сторони виконавчого провадження, про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, про поворот виконання (ст. 380, 381 ЦПК), у розгляді справи про відновлення втраченого судом провадження (ст. 407 ЦПК); права на особисту участь і ведення справи або за участю чи через представника (ст. 38 ЦПК), на пояснення, заяви і виступи в суді рідною мовою і користування послугами перекладача (ст. 7 ЦПК); право на одержання виклику та повідомлення про участь у судовому засіданні чи виконанні окремих процесуальних дій (ст. 74 ЦПК).

7. *Інші права, що забезпечують захист у процесі по справі*: вибір підсудності (ст. 110, 112 ЦПК), забезпечення доказів і позову (ст. 133, 151 ЦПК), приєднання співучасників до апеляційної та касаційної скарги сторони (ст. 299, 329 ЦПК), передання справи на вирішення третейського суду (ст. 17 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Під час здійснення правосуддя в цивільних справах суд та інші учасники процесу здійснюють безліч процесуальних дій, вступаючи між собою у відносини, котрі визначаються цивільними процесуальними, оскільки порядок їх здійснення врегульований нормами процесуального права.

Для забезпечення виконання процесуальних функцій законодавець надає сторонам широке коло процесуальних прав і покладає на них процесуальні обов'язки.

Сторони в цивільному процесі характеризуються такими **ознаками**:

- 1) ними є особи, між якими виник матеріально-правовий спір;
- 2) вони ведуть процес у справі від свого імені;
- 3) з приводу їх справи ухвалюється судом рішення;
- 4) на них поширюються всі правові наслідки законної сили судового рішення;
- 5) вони несуть судові витрати;
- 6) їх правосуб'єктність допускає процесуальне правонаступництво.

Хоча сторони і треті особи є самостійними учасниками цивільного процесу, їм притаманні єдині елементи правосуб'єктності, якими є цивільна процесуальна правоздатність, дієздатність і конкретні цивільні процесуальні суб'єктивні права й обов'язки.

ІІІ. ПИТАННЯ

ІНШІ УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Інші учасники цивільного процесу (§ 2 глави 4 розділу I ЦПК) становлять самостійну групу учасників цивільного процесу. *Відзнакою цих осіб є відсутність їхньої юридичної заінтересованості у справі.*

ЦПК визначає учасників цивільного процесу, відмінних від осіб, які беруть участь у справі. В залежності від характеру участі у справі їх поділяють на дві групи: *особи, які сприяють встановленню обставин справи* (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка надає правову допомогу), а також *особи, які сприяють проведенню судового розгляду справи* (секретар судового засідання, судовий розпорядник) (ст. 47 ЦПК).

Особи, які сприяють встановленню обставин справи. Вони сприяють особам, які беруть участь у справі, в доказовій діяльності, судові – у встановленні фактичних обставин у справі. До таких осіб належать: свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка надає правову допомогу (ст. 50, 53, 54, 55, 56 ЦПК). Між такими особами і судом існують взаємні процесуальні права і обов'язки, тому вони є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин.

Свідок. Відповідно до ч. 1 ст. 50 ЦПК свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

Свідки не віднесені до осіб, які беруть участь у справі, отже вони не є заінтересованими особами у справі. Сторони, треті особи, їх представники за їх згодою, відповідно до ст. 184 ЦПК, можуть бути допитані як свідки у разі, коли вони заявляють, що щось фактичне, яке має значення для справи, їм відомо особисто. Необхідно при цьому звернути увагу на те, що неправильним буде ототожнення сторін, третіх осіб та їх представників зі свідками, оскільки названі особи є заінтересованими у справі, хоча порядок їх допиту відбувається за правилами, встановленими щодо допиту свідків (ст. 180-182 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Таким чином було встановлено, що ЦПК визначає учасників цивільного процесу, відмінних від осіб, які беруть участь у справі. В залежності від характеру участі у справі їх поділяють на дві групи: особи, які сприяють встановленню обставин справи (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка надає правову допомогу), а також особи, які сприяють проведенню судового розгляду справи (секретар судового засідання, судовий розпорядник) (ст. 47 ЦПК).

Особи, які сприяють встановленню обставин справи. Вони сприяють особам, які беруть участь у справі, в доказовій діяльності, судові – у встановленні фактичних обставин у справі. До таких осіб належать: свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка надає правову допомогу (ст. 50, 53, 54, 55, 56 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Таким чином, підводячи підсумки лекції слід зазначити, що основними учасниками цивільного процесу є сторони і треті особи. Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач.

Положення в процесі сторін характеризується наступними ознаками:

- 1) сторони ведуть процес від свого власного імені;
- 2) на їхнє ім'я виносяться судові рішення;
- 3) на них поширюється повною мірою сила судового рішення;
- 4) на них поширюються судові витрати;
- 5) у випадку смерті чи втрати дієздатності ким-небудь з них, їх місце в процесі займає правонаступник у випадку, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво.

Окрім цього, сторони в цивільному процесі характеризуються ще такими ознаками: а) ними є особи, між якими виник матеріально-правовий спір; б) вони ведуть процес у справі від свого імені; в) з приводу їх справи ухвалюється судом рішення; г) на них поширюються всі правові наслідки законної сили судового рішення; д) вони несуть судові витрати; е) їх правосуб'єктність допускає процесуальне правонаступництво.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: сторони у цивільному процесі, позивач, відповідач; особи, які здійснюють правосуддя в цивільних справах; особи, які беруть участь у справі; особи, які не беруть участь у справі (сприяють судові в розгляді справи); інші особи; процесуальна співучасть, неналежна сторона; треті особи; процесуальний представник; органи і особи, яким законом надано право захищати права та інтереси інших осіб.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- права і обов'язки осіб, які беруть участь у справі;

- поняття процесуальної співучасті, види;
- умови і порядок заміни неналежної сторони.
- підстави процесуального правонаступництва.
- умови здійснення процесуального представництва.

Вміти:

- визначати склад осіб, які беруть участь у справі;
- класифікувати процесуальне представництво;
- застосовувати норми ЦПК України для здійснення заміни неналежної сторони.

**ТЕМА № 3. ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття і види доказів.
2. Доказування та засоби доказування.
3. Забезпечення доказів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
3. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. – К.: Парламентське видавництво, 2003.
4. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135 (із змінами).
5. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001р.// ВВР – 2002 - № 3-4. – ст. 27 (із змінами).
6. Кодекс законів про працю України. Закон України. Затверджений Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. // ВВР. – 1971. – додаток до № 50. – Ст. 375 (із змінами).
7. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07. 2010 р.
8. Про Конституційний Суд України. Закон України // ВВР. – 1996. - № 49. – Ст. 272.
9. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // ВВР. – 2005. - № 32. – Ст. 422.
10. Про прокуратуру. Закон України № 1789-XII від 5 грудня 1991 р. // ВВР. – 1991. - № 53. – Ст. 793 (із змінами).
11. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 20. – Ст. 99.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

вивчення поняття доказів у цивільній справі та їх процесуальної форми, процесуального порядку одержання і дослідження доказової інформації і засобів доказування. Визначення процесу доказування, його ступені (стадії). Опанування знаннями щодо фактів, які не підлягають доказуванню: загальновідомі факти, преюдиційні факти, законні презумпції (презюмовані факти), визнані факти. Збирання та подання доказів. Судові доручення щодо збирання доказів. Дослідження доказів. Оцінка доказів. Належність і допустимість доказів. Розподіл обов'язків з доказування.

З'ясування сутності засобів доказування, таких як: пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків; показання свідків;

письмові докази; речові докази; висновки експертів. Принцип допустимості засобів доказування. Способи забезпечення доказів: допит свідків; призначення експертизи; витребування та (або) огляд доказів. Роль Національної поліції у проведенні судових експертиз.

ВСТУП

При вивченні перших тем нами були розглянуті основоположні питання курсу, зокрема, цивільно-процесуальні правовідносини та їх елементи. Було визначено поняття суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин як носіїв цивільних процесуальних прав і обов'язків, з'ясовано їх роль, функції, процесуальні права та обов'язки в цивільному судочинстві.

Виконання завдань цивільного судочинства залежить від встановлення судом у справі об'єктивної істини та правильного застосування норм матеріального і процесуального права. Для цього на суд покладено обов'язок вживати всіх передбачених законом заходів до всебічного, повного і об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін. Така діяльність відбувається в процесі судового розгляду справи. Відповідно, предметом вивчення даної теми є важливі питання щодо визначення понять, змісту і основних ознак доказів, доказування, засобів доказування в цивільному судочинстві, класифікації доказів, їх забезпечення. Слід при цьому наголосити, що докази і доказування в цивільному судочинстві є невід'ємною частиною і процесуальним засобом пізнання у справі.

І. ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ І ВИДИ ДОКАЗІВ

При здійсненні правосуддя на суд покладається обов'язок вживати всіх передбачених законом заходів до всебічного, повного і об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін. Виникає у зв'язку з цим питання про дослідження джерел, що містять відомості про фактичні обставини справи.

Таке дослідження спрямоване на з'ясування наявності чи відсутності певних юридичних фактів (дій чи подій, що мають юридичні наслідки), з якими закон пов'язує виникнення, зміну і припинення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин. Дослідження джерел, що містять відомості про розшукувані юридичні факти, іменується *судовим доказуванням*, а самі відомості про факти, будь-які фактичні дані називають *доказами*.

Поняття і основні ознаки доказів у цивільному судочинстві визначає закон. Так, *доказами з цивільної справи є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інших обставини, які мають значення для вирішення справи* (ч. 1 ст. 57 ЦПК).

Докази в цивільному процесі характеризуються: *змістом, процесуальною формою, встановленим процесуальним порядком.*

Зміст доказів складають фактичні дані про обставини справи, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інші обставини, що мають значення для вирішення справи. Обставинами будуть юридичні факти – дії (бездіяльність) і події. Фактичні дані як доказова інформація можуть виступати в безпосередній і опосередкованій формі прямого або побічного доказу.

Процесуальна форма доказів – це засоби доказування, які виступають джерелами інформації про фактичні дані. Частина 2 ст. 57 ЦПК встановлює п'ять процесуальних форм одержання фактичних даних: пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків; показання свідків; письмові докази; речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи; висновки експертів.

Одержання і дослідження доказової інформації і засобів доказування повинно здійснюватися в установленому законом **процесуальному порядку**. Тому порушення процесуального порядку одержання і дослідження доказів веде до втрати ними властивостей і значення доказів.

Класифікація доказів.

За джерелом їх одержання судом докази поділяються на **особисті**, тобто такі, джерелом яких є люди (пояснення сторін, третіх осіб та їх представників, показання свідків, висновки експерта) і **речові** (джерелом є об'єкти матеріального світу, які подаються до суду – письмові й речові докази)¹.

Цюра Т.В. пропонує поділяти докази не тільки на особисті та речові, а й на отримані за допомогою технічних засобів і змішані. До **особистих доказів** пропонується віднести: пояснення сторін, третіх осіб, представників, заявників та заінтересованих осіб у справах окремого провадження, заявника та боржника у справах наказного провадження; показання свідків; висновки експертів; письмові докази, якщо при їх формуванні не застосовувались технічні прилади комп'ютерної техніки. До **речових доказів**, на думку вченої, необхідно відносити ті речі, доказове значення яких у цивільному процесі не залежить від певних технічних та інших наукових знань і які можуть бути досліджені судом для отримання інформації, що матиме значення для вирішення справи. Докази, **отримані за допомогою технічних засобів**, пропонується виділити в самостійний вид через необхідність особливого ставлення до їх доказового значення. До них можна віднести: звуко- і відеозапис, фотографії, інформацію, отриману через Інтернет, комп'ютерні програми (бухгалтерські розрахунки, висновки експерта, що ґрунтуються в першу чергу не на його досвіді або знаннях, а на комп'ютерній обробці наданого матеріалу тощо). До **змішаних** пропонується зараховувати ті, які неможливо без певного наближення віднести до певного виду. Наприклад, суд або сторони може цікавити при дослідженні висновку експерта, на чому базується його висновок і якою мірою: чи він зроблений ним особисто; чи за

¹ Див.: Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. – С. 277-278; Цивільний процес: Навчальний посібник / За ред. Ю.В.Білоусова. – С. 110.

допомогою певних апробованих програм; чи перевірялись зроблені висновки за допомогою інших програм тощо².

Виділяючи специфічний порядок розгляду і вирішення справ окремого провадження, С.Я. Фурса пропонує розширити загальноприйнятту систему класифікації доказів шляхом доповнення новою підставою для класифікації, а саме, за характером зв'язку доказу з предметом доказування. На думку вченої, доцільно виділити два види доказів: 1) *предметні докази* – будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність даного факту, безпосередньо пов'язані з предметом доказування та які залежать від мети встановлення певного факту; 2) *додаткові докази* – безспірні фактичні дані, які надаються суду та необхідні для підтвердження, що встановлюваний факт матиме юридичне значення і немає іншої можливості його встановити. Така класифікація може бути поширена й на справи позовного провадження та на випадки перегляду судових рішень в апеляційній та касаційній інстанціях. Тобто при оскарженні рішень або ухвал суду будуть розглядатись обставини, які виникли в цивільному судочинстві при розгляді справ по суті судами першої інстанції і які безпосередньо пов'язані із застосуванням норм процесуального права³.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, підводячи підсумки за першим питанням слід зауважити, що цивільне судочинство призначене для захисту законних прав та інтересів суб'єктів. Здійснюється такий захист в рамках цивільного процесу через вирішення спору й прийняття відповідного судового рішення по справі. Однак, для обґрунтованого прийняття законного, справедливого рішення необхідно ретельно вивчити та оцінити факти, на підставі яких суд може задовольнити вимоги однієї сторони чи прийняти заперечення іншої, про що приймається відповідне судове рішення. В цивільному процесуальному праві дані про вищевказані факти називаються доказами.

Об'єктом пізнання в цивільному судочинстві є матеріали справи, її обставини — фактичні і юридичні — та докази, на підставі яких вони встановлюються; метою пізнання — встановлення об'єктивної істини у справі; засобами пізнання — доказування і докази; процесуальна форма пізнання — судовий розгляд. А пізнавальна процесуальна діяльність (процес пізнання) виступає методом встановлення об'єктивної істини у справі, її фактичного і юридичного складу. Об'єкт пізнання формується поступово. При прийнятті судом матеріалів справи до свого провадження вирисовуються тільки загальні контури, які в процесі розвитку судочинства розширюються і поглиблюються. Обставини і докази можуть носити суперечливий характер, взаємно виключати і доповнювати один одного, але важливо те, щоб по кожній обставині, яка підлягає доказуванню, було достатньо необхідних доказів для її всебічного, повного і об'єктивного

² Див.: Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практичний посібник. – К.: Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2005. – С. 41-42.

³ Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практичний посібник. – С. 43.

з'ясування. Отже, докази і доказування в цивільному судочинстві є невід'ємною частиною і процесуальним засобом пізнання у справі, її правильного вирішення.

II. ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ТА ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ

Судове доказування – це діяльність учасників цивільного процесу при визначальній ролі суду з надання, збирання, дослідження й оцінки доказів з метою встановлення з їх допомогою дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін. Суб'єктами доказування є всі особи, які беруть участь у справі, зазначені в ст. 26 ЦПК, а також суд.

Доказування є єдиним шляхом встановлення судом фактичних обставин справи. Доказування передуює акту застосування в судовому рішенні норм матеріального права, висновку суду про наявність прав та обов'язків у сторін.

Процесуальним законом встановлено право осіб, які беруть участь у справі, на участь у доказуванні (ст. 27 ЦПК), а також обов'язок із доказування. Так, стаття 60 ЦПК закріплює правило, відповідно до якого кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Обов'язок із доказування покладається також на третіх осіб, на органи і осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Суд не бере участі безпосередньо у зборі доказового матеріалу, але у випадку, коли щодо отримання доказів у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, є складнощі, суд за їх клопотанням зобов'язаний *витребувати* такі докази (ст. 137 ЦПК). Докази, які отримані за судового сприяння у порядку, встановленому ст. 137, направляються до суду безпосередньо. Суд може також уповноважити заінтересовану особу, яка бере участь у справі, одержати доказ для представлення його суду.

У разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про *тимчасове вилучення* цих доказів для дослідження судом (ч. 1 ст. 93 ЦПК).

Процес доказування відбувається в межах передбаченої процесуальної форми і структурно складається з декількох елементів (ступенів), які взаємопов'язані й взаємообумовлені. Елемент доказування складається з сукупності об'єднаних спільністю мети процесуальних дій, виконуваних суб'єктами доказування. Класичним і найбільш поширеним є визначення таких елементів (ступенів) доказування :

- формування предмета доказування;
- збирання та подання доказів;
- дослідження доказів;
- оцінка доказів.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Підводячи підсумки, слід зазначити, що докази це будь-які фактичні дані, відомості про факти, що розглядаються в судовому засіданні та мають значення для розгляду справи. Вони повинні бути достовірними, достатніми, зміст яких повинен правильно відображати обставини, що дозволять правильно, об'єктивно та всебічно вирішити спір. Достовірність доказів – це їх відповідність дійсності. Головними їх ознаками є: належність доказів. Ця ознака свідчить про те, що фактичні дані стосуються відповідної справи, містять інформацію щодо її предмета доказування (ч.1 ст. 58 ЦПК). Дана ознака дозволяє суду використовувати її як критерій відбору серед всього обсягу доказового матеріалу лише ті докази, що мають значення для конкретної справи й проігнорувати ті з них, що є зайвими, непотрібними. Таким чином, належність доказів – це ознака, яка свідчить про взаємозв'язок доказів з обставинами, що необхідно підтвердити для вирішення спору. Докази аналізуються щодо їхньої належності на будь-якій стадії цивільного процесу.

Допустимість доказів. Фактичні дані, що мають доказове значення по справі, повинні бути отриманими судом із додержанням процесуального порядку, встановленого законом. Також, ті обставини справи, що за законом мають бути підтвердженими певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування (ст. 59 ЦПК). Правила допустимості доказів визначають легітимну можливість конкретного доказу підтверджувати певну обставину в справі. Допустимість доказів має загальний та спеціальний характер. Загальний характер допустимості означає, що у всіх справах повинна дотримуватися вимога про отримання інформації з визначених законом джерел і засобів доказування з дотриманням порядку збирання, представлення і дослідження доказів (дотримання процесуальної форми доказування). Відповідно, порушення цих вимог призводить до визнання доказів недопустимими. Спеціальний характер допустимості — це правила, які приписують використання певних доказів для встановлення обставин справи або забороняють використання певних доказів (негативна допустимість). Позитивна допустимість може бути передбачена у випадках, коли закон зобов'язує провести судово-психіатричну експертизу тощо. Докази, одержані з порушенням порядку, встановленого нормами матеріального та процесуального права, є недопустимими.

ІІІ. ПИТАННЯ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ

У відповідності зі ст. 133 ЦПК особи, які беруть участь у справі і вважають, що подання потрібних доказів є неможливим або у них є складнощі в поданні цих доказів, мають право заявити клопотання про забезпечення цих доказів.

Інститут *забезпечення доказів* передбачає *вжиття судом невідкладних заходів щодо закріплення у визначеному процесуальному порядку фактичних даних з метою використання їх як доказів при розгляді цивільних справ.*

Згідно з ч. 2 ст. 133 ЦПК *способами забезпечення судом доказів* є:

- допит свідків;
- призначенням експертизи;
- витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням.

Судом можуть також бути застосовані інші способи забезпечення доказів.

У заяві про забезпечення доказів повинні бути зазначені: докази, які необхідно забезпечити; обставини, що можуть бути підтверджені цими доказами; обставини, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим, а також справа, для якої потрібні ці докази або з якою метою потрібно їх забезпечити (ч. 1 ст. 134 ЦПК).

У разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом трьох днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів. У разі неподання позовної заяви у зазначений строк особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, заподіяні у зв'язку із забезпеченням доказів (ч. 4 ст. 133 ЦПК).

Питання про забезпечення доказів вирішується судом, який розглядає справу, протягом п'яти днів з дня надходження заяви з повідомленням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; якщо позов ще не пред'явлено, – місцевим судом, у межах територіальної підсудності якого можуть бути вчинені процесуальні дії щодо забезпечення доказів.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Отже, враховуючи ту обставину, належні докази у справі не завжди знаходяться у заінтересованих осіб, на яких покладений обов'язок по доказуванню певних обставин, а у їх процесуальних противників чи інших осіб, які не є учасниками процесу, і їх подання, якщо не вжити необхідних заходів, згодом стане утрудненим або неможливим, вони можуть зникнути або загинути. З метою запобігання настанню таких наслідків ЦПК передбачений інститут забезпечення доказів, тобто вжиття судом невідкладних заходів до закріплення у визначеному процесуальному порядку фактичних даних з метою використання їх як докази при розгляді цивільних справ.

Підставою для забезпечення доказів є побоювання сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, що вони будуть втрачені або подача потрібних доказів стане неможливим. Відповідно до ст. 133 ЦПК способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому за їх місцезнаходженням. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Виконання завдань цивільного судочинства залежить від встановлення судом у справі об'єктивної істини та правильного застосування норм матеріального і процесуального права. Для цього на суд покладено обов'язок вживати всіх передбачених законом заходів до всебічного, повного і об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін. Така діяльність відбувається в процесі судового розгляду справи. Відповідно, предметом вивчення даної теми є важливі питання щодо визначення понять, змісту і основних ознак доказів, доказування, засобів доказування в цивільному судочинстві, класифікації доказів, їх забезпечення. Слід при цьому наголосити, що докази і доказування в цивільному судочинстві є невід'ємною частиною і процесуальним засобом пізнання у справі.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: докази, їх основні ознаки; засоби доказування; процесуальна форма доказів; судове доказування; предмет доказування; належність та допустимість доказів.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- поняття та класифікацію доказів;
- поняття та види засобів доказування, предмет доказування;
- способи забезпечення доказів;
- поняття належності та допустимості доказів.

Вміти:

- визначати зміст судового доручення щодо збирання доказів;
- складати процесуальні документи (заяви, клопотання);
- застосовувати способи забезпечення доказів.

**ТЕМА № 4. ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ.
САНКЦІЇ ТА СУДОВІ ВИТРАТИ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Цивільні процесуальні строки:
 - поняття, значення і види процесуальних строків;
 - обчислення, зупинення, продовження, поновлення процесуальних строків;
 - позовна давність.
2. Поняття витрат в цивільному процесі. Витрати з провадження цивільної справи:
 - судовий збір;
 - витрати, пов'язані з розглядом справи в суді;
 - розподіл судових витрат між сторонами.
3. Санкції цивільного процесуального права:
 - а) заходи захисту;
 - б) заходи відповідальності;
 - в) заходи процесуального примусу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
2. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07. 2010 р.
3. Про судовий збір Закон України від 08.07.2011 р.
4. Про державне мито. Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93 // ВВР. – 1993. - № 13. – Ст. 113 (Із змінами).
5. Про визначення розміру витрат, пов'язаних з розшуком відповідачів у цивільних справах. Постанова Кабінету Міністрів № 78 України від 1.02.1995 р. // Урядовий кур'єр. – 1995. - № 20.
6. Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита. Затверджена Наказом Головної державної податкової інспекції України № 5 від 22.04.1993 р. (із змінами).
7. Інструкція про порядок і розміри відшкодування витрат та виплат винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710 (із змінами).

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

розгляд поняття і значення процесуальних строків, їх класифікація; обчислення, зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків; перебіг процесуальних строків, їх початок і закінчення, правила обчислення

строків у цивільному процесуальному праві, а також з'ясування ролі, змісту, значення названих інститутів цивільного процесуального права. Відповідно до мети, завдання вивчення теми полягає у засвоєнні курсантами зазначених інститутів цивільного процесуального права (цивільних процесуальних строків, санкцій) та їх значення у здійсненні правосуддя.

У лекції будуть розглянуті й інші питання: поняття, правила розподілу судових витрат, а також поняття санкцій цивільного процесуального права, якими є заходи захисту і заходи відповідальності, що забезпечують реалізацію норм цивільного процесуального права.

ВСТУП

Встановлений ЦПК процесуальний порядок цивільного судочинства забезпечує правильний і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з тим, щоб порушене цивільне право було з мінімальною витратою часу поновлено, але з додержанням норм цивільного процесуального права, із забезпеченням гарантій у здійсненні особами, які беруть участь у справі, іншими учасниками процесу суб'єктивних процесуальних прав і виконанні покладених на них цивільних процесуальних обов'язків. Своєчасності розгляду справи покликані сприяти процесуальні строки.

Інститут процесуальних строків спрямований на впорядкування цивільного процесу, забезпечення своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, інтересів держави та прискорення цивільного судочинства.

I. ПИТАННЯ

ЦИВІЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ: ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ І ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ; ОБЧИСЛЕННЯ, ЗУПИНЕННЯ, ПРОДОВЖЕННЯ, ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ; ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

Цивільні процесуальні строки – це строки, встановлені ЦПК для вчинення процесуальних дій судом і учасниками процесу в цивільному судочинстві.

Відповідно до ст. 68 ЦПК цивільні процесуальні строки обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати.

Значення процесуальних строків полягає в тому, що вони:

- забезпечують стабільність і визначеність цивільних процесуальних правовідносин, цивільного провадження у справі;

- **забезпечують суб'єктам правовідносин можливість належно підготуватися і виконати певні процесуальні дії;**

- є процесуальними засобами впливу на поведінку несумлінних учасників процесу, на виконання ними процесуальних обов'язків, засобами реалізації принципу раціональної процесуальної форми.

Поряд з іншими цивільними процесуальними засобами цивільні процесуальні строки повинні забезпечити гарантованість, реальність та оперативність судового захисту суб'єктивних прав заінтересованих осіб, які беруть участь у справі, та інтересів держави.

Цивільні процесуальні строки можуть бути класифіковані за різними підставами на *види*:

1. За способом визначення (ст. 68 ЦПК) строки поділяються на *встановлені законом* і *встановлені судом*. Пріоритет мають строки, встановлені законом, і лише у випадку, коли процесуальний строк не визначений законом, він може бути встановлений судом.

Встановлені законом процесуальні строки за чіткістю визначення є *абсолютно визначеними*, тобто такими, що мають чітку визначеність встановленням їх тривалості (наприклад, триденний строк розгляду судом справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження лікування після відкриття провадження у справі – ст. 285 ЦПК) і *відносно визначеними*, тобто такими, що мають відносну визначеність і можуть пов'язуватись з іншими подіями, наприклад, із позовною давністю (ст. 381 ЦПК), або розгляд справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 157 ЦПК). Для вчинення окремих дій ЦПК не встановлені процесуальні строки (*невизначені строки*), тобто строки, які не мають жодних вказівок на певну визначеність, наприклад, так званий розумний строк. Так, ст. 154 ЦПК не встановлено строк постановлення ухвали про скасування заходів забезпечення позову.

Встановлені судом процесуальні строки можуть бути різної тривалості залежно від складності та місця виконуваних процесуальних дій. Так, у разі подання позовної заяви позивачем не дотримано вимог, викладених у статтях 119 і 120 ЦПК, суддя постановляє ухвалу, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків (ч. 1 ст. 121 ЦПК); у разі неможливості продовження розгляду справи у зв'язку з необхідністю подання нових доказів суд оголошує перерву на час, необхідний для цього (ч. 2 ст. 191 ЦПК).

2. За суб'єктами вчинення процесуальних дій процесуальні строки поділяються на такі, що встановлені:

- *суду* (ст. 129 – строк проведення попереднього судового засідання, ст. 157 – строки розгляду справ);
- *особам, які беруть участь у справі* (ст. 123 – пред'явлення зустрічного позову, ст. 131 – подання доказів; ч. 4 ст. 133 – у разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів);
- *іншим учасникам процесу* (ч. 3 ст. 200 – строк оформлення протоколу окремої процесуальної дії).

3. За тривалістю процесуальні строки визначають⁴:

1) *строк не пізніше наступного дня від вчинення певної процесуальної дії* передбачено для:

- оформлення протоколу окремої процесуальної дії (ч. 3 ст. 200 ЦПК);
- надіслання апеляційним судом копії апеляційної скарги та доданих до них матеріалів особам, які беруть участь у справі (ст. 298 ЦПК);
- повідомлення судом відповідного відділу державної виконавчої служби про подання скарги (ст. 384 ЦПК);

2) *24-х годинний строк* встановлено для таких випадків:

- психіатричний заклад, в якому перебуває особа, направляє до суду заяву про її госпіталізацію у примусовому порядку, якщо відповідно до закону госпіталізація у примусовому порядку була проведена за рішенням лікаря-психіатра і визнана доцільною комісією лікарів-психіатрів (ч. 4 ст. 280 ЦПК);

- розгляду судом заяви про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку шляхом госпіталізації особи до психіатричного закладу (ч. 1 ст. 281 ЦПК);

- подання заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження лікування з часу виявлення в особи загрозливої форми туберкульозу (ст. 284 ЦПК);

3) *дводенний строк* встановлюється для:

- розгляду судом заяви про забезпечення позову, що надійшла до подання позовної заяви (ч. 2 ст. 153 ЦПК);

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, підводячи підсумки за питанням, слід зазначити, що інститут процесуальних строків спрямований на впорядкування цивільного процесу, забезпечення своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, інтересів держави та прискорення цивільного судочинства ст. 1 ЦПК.

Цивільні процесуальні строки – це строки, встановлені ЦПК для вчинення процесуальних дій судом і учасниками процесу в цивільному судочинстві.

Відповідно до ст. 68 ЦПК цивільні процесуальні строки обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати.

Поряд з іншими цивільними процесуальними засобами цивільні процесуальні строки повинні забезпечити гарантованість, реальність та оперативність судового захисту суб'єктивних прав заінтересованих осіб, які беруть участь у справі, та інтересів держави.

⁴ Цивільний процес: Навч. посібник / За ред. Ю.В.Білоусова. – С. 86-91.

II. ПИТАННЯ

ПОНЯТТЯ ВИТРАТ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. ВИТРАТИ З ПРОВАДЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ

Витратами по провадженню справи є грошові витрати, які несуть сторони, треті особи з самостійними вимогами у справах позовного провадження, заявники та заінтересовані особи у справах окремого провадження за вчинення в їхніх інтересах процесуальних дій, пов'язаних з розглядом справи у порядку цивільного судочинства.

Витрати з провадження справи у цивільному судочинстві, відповідно до ст. 79 ЦПК, складаються з двох видів – судового збору і витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Судовий збір - є збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат, що справляється державними органами в установленому розмірі із фізичних і юридичних осіб за вчинення в їх інтересах окремих дій та видачу документів, що мають юридичне значення.

Платники судового збору є - громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи - підприємці, які звертаються до суду.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про судовий збір» **судовий збір справляється** за подання до суду:

- позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством;

- за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України;

- за видачу судами документів.

Судовий збір не справляється за подання:

- 1) заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

- 2) заяви про скасування судового наказу;

- 3) заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення;

- 4) заяви про поворот виконання судового рішення;

- 5) заяви про винесення додаткового судового рішення;

- 6) заяви про розірвання шлюбу з особою, визнаною в установленому законом порядку безвісно відсутньою або недієздатною, або з особою, засудженою до позбавлення волі на строк не менш як три роки;

7) заяви про встановлення факту каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;

8) заяви про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

9) заяви про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

10) заяви про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;

11) заяви про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

12) заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

13) позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду;

14) заяви про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб у разі, якщо представництво їх інтересів у суді відповідно до закону або міжнародного договору, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, здійснюють Міністерство юстиції України та/або органи опіки та піклування або служби у справах дітей.

Судовий збір справляється у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, — у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

Таким чином судовий збір може бути двох видів: *простим*, розмір якого визначається у фіксованій сумі, та *пропорційним*, розмір якого встановлюється у відсотковому співвідношенні до ціни позову.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, слід вказати правовий режим порядку сплати витрат з провадження цивільної справи в суді врегульований відповідно до чинних законодавчих актів: Цивільного процесуального кодексу України, Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710, Постанови Кабінету Міністрів України

від 1 лютого 1995 р. № 78 “Про визначення розміру витрат, пов’язаних з розшуком відповідачів у цивільних справах” та ін.

ІІІ. ПИТАННЯ

САНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Санкції – це встановлені нормами цивільного процесуального права наслідки, що настають за недодержання і порушення норм цивільного процесуального права, тобто правові негативні наслідки, які настають за невиконання чи неналежне виконання обов’язків учасниками цивільного процесу. Ними є заходи захисту і заходи відповідальності.

Заходи захисту спрямовані на припинення правопорушення, поновлення порушеного права і забезпечення виконання обов’язку. Нових (додаткових) обов’язків на суб’єктів цивільних процесуальних правопорушень вони не покладають. До заходів захисту відносяться *санкції*, які *припиняють правопорушення (припиняючі)* і які *поновлюють права (правовідновлюючі)*.

Припиняючі санкції спрямовані на припинення неправомірних процесуальних дій, а отже, націлені проти настання правових наслідків, на досягнення яких спрямовані такі дії, зокрема:

- відмова у прийнятті заяви до провадження суду (ч. 2 ст. 122 ЦПК);
- залишення позовної заяви, зустрічної позовної заяви, скарги у зв’язку з винятковими обставинами без руху, повернення заяви (скарги) (ст. 121, ч. 2 ст. 124, 297, ч. 4 ст. 355 ЦПК);
- залишення без розгляду заяви про апеляційне оскарження чи апеляційної скарги (ч. 3 ст. 294 ЦПК);
- повернення судом касаційної інстанції касаційної скарги, поданої після закінчення строку на касаційне оскарження (ч. 3 ст. 325 ЦПК);
- попередження (ст. 144, 164, 171 ЦПК);
- закриття провадження у справі і залишення заяви без розгляду (ст. 205, 207 ЦПК) та ін.

Правовідновлюючі санкції спрямовуються на поновлення порушених цивільних процесуальних прав і забезпечення виконання обов’язків шляхом скасування (повного або часткового) незаконних рішень і ухвал суду (ст. 309, 338, 358 ЦПК); застосування заходів примусового виконання (ст. 4 Закону України “Про виконавче провадження”); визнання неправомірними рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця і зобов’язування державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби усунути порушення або іншим шляхом поновити порушені права чи свободи заявника (ч. 2 ст. 387 ЦПК); поворот виконання (ст. 380 ЦПК) та ін.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Отже, санкціями у цивільному процесі є встановлені нормами цивільного процесуального права наслідки, що настають за недодержання і порушення норм цивільного процесуального права, тобто правові негативні наслідки, які настають за невиконання чи неналежне виконання обов’язків

учасниками цивільного процесу. Ними є заходи захисту і заходи відповідальності.

Заходи процесуального примусу є особливими санкціями за порушення норм цивільного процесуального права.

Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Встановлений ЦПК процесуальний порядок цивільного судочинства забезпечує правильний і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з тим, щоб порушене цивільне право було з мінімальною витратою часу поновлено, але з додержанням норм цивільного процесуального права, із забезпеченням гарантій у здійсненні особами, які беруть участь у справі, іншими учасниками процесу суб'єктивних процесуальних прав і виконанні покладених на них цивільних процесуальних обов'язків. Своєчасності розгляду справи покликані сприяти процесуальні строки. У лекції розглянуті поняття і значення процесуальних строків, їх класифікація; обчислення, зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків; перебіг процесуальних строків, їх початок і закінчення, правила обчислення строків у цивільному процесуальному праві.

У лекції розглянуті й інші питання: поняття, правила розподілу судових витрат, а також поняття санкцій цивільного процесуального права, якими є заходи захисту і заходи відповідальності, що забезпечують реалізацію норм цивільного процесуального права.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: цивільно-процесуальні строки; строки встановлені законом; строки призначені судом; абсолютно визначені строки; відносно визначені строки; судовий збір; ціна позову; цивільні процесуальні штрафи; привід свідка з залученням працівників поліції, видалення із залу судового засідання з залученням працівників поліції.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- поняття та класифікацію процесуальних строків;
- порядок обчислення, зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків;
- поняття та види судових витрат;
- поняття та види санкцій цивільного процесуального права.

Вміти:

- визначати перебіг процесуальних строків, їх початок і закінчення;
- ефективно визначати розмір судових витрат та порядок їх обчислення;
- складати процесуальні документи (заяви, клопотання).

ТЕМА № 5. Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Позов як процесуальний засіб реалізації права на відкриття провадження у цивільній справі у суді першої інстанції.
2. Відкриття провадження у справі: поняття та передумови відкриття провадження у справі; право на позов; процесуальний порядок відкриття провадження у справі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
3. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. – К.: Парламентське видавництво, 2003.
4. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135 (із змінами).
5. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001р.// ВВР – 2002 - № 3-4. – ст. 27 (із змінами).
6. Кодекс законів про працю України. Закон України. Затверджений Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. // ВВР. – 1971. – додаток до № 50. – Ст. 375 (із змінами).
7. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07. 2010 р.
8. Про Конституційний Суд України. Закон України // ВВР. – 1996. - № 49. – Ст. 272.
9. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // ВВР. – 2005. - № 32. – Ст. 422.
10. Про прокуратуру. Закон України № 1789-XII від 5 грудня 1991 р. // ВВР. – 1991. - № 53. – Ст. 793 (із змінами).
11. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 20. – Ст. 99.
12. Зразки процесуальних документів (заяви, позовні заяви, скарги, клопотання) / Укладачі: Лядецький М.М., Хавронюк М.І. Кравчук В.М. Стратегія і тактика цивільного процесу: Практичний посібник. – К., 2005.
13. Зейкан Я.П. Коментар цивільного процесуального кодексу України. – К.: Юридична практика, 2006.
14. Луспеник Д.Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України). – Х.: Харків юридичний, 2005.
15. Тертышников В.И. Основы гражданского судопроизводства Украины. – Х.: Издатель СПД ФЛ Вапнярчук Н.Н., 2006.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

вивчення поняття позову, порядку відкриття провадження по справі, розгляд порядку проведення попереднього судового засідання.

У даній лекції будуть також розглянуті такі стадії цивільного процесу як відкриття провадження у справі і провадження у справі до судового розгляду. Разом з тим, буде охарактеризовано процесуальний порядок цивільного судочинства на зазначених стадіях.

ВСТУП

Законодавство України проголошує і гарантує широке коло прав і свобод для всіх громадян держави. Однією з найважливіших гарантій цих прав і свобод є право на судовий захист.

Конституція України, закріплюючи права фізичних та юридичних осіб, держави, гарантує їх захист (ст. ст. 8, 55, 124 Конституції). Ст. 3 ЦПК України забезпечує право на звернення до суду заінтересованої особи за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Згідно ч. 3 ст. 3 ЦПК неприпустима відмова від права на звернення до суду за захистом.

Діяльність суду із захисту порушених прав, свобод та інтересів протікає в різних процесуальних формах, основною серед яких є позовна форма (позовне провадження). Це вид провадження, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних правовідносин. Наявність спору про право цивільне визначає й іншу характерну рису цього провадження: участь у ньому двох сторін – позивача і відповідача. Позовне провадження є основним видом провадження, що притаманне цивільному процесу з давніх часів. Так само ще за давнім римським правом процесу був притаманний інститут позову та позовного провадження.

Значення позовного провадження зумовлюється також тим, що усі цивільні процесуальні норми, які визначають загальну частину цивільного процесуального права та розгляд справи за стадіями поширюється саме на справи позовного провадження. Справи інших проваджень розглядаються вже за загальними правилами позовного провадження з урахуванням винятків та доповнень, визначених спеціальними нормами про ці провадження.

З огляду на сказане постає завдання з'ясування елементів позову, його видів згідно з процесуально-правовою і матеріально-правовою класифікацією. Важливим аспектом даного питання є процесуальні засоби, що забезпечують відповідачу захист своїх інтересів проти позову.

I. ПИТАННЯ

ПОЗОВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Відповідно до статті 55 Конституції України кожен громадянин має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 9-зп від 25 грудня 1997 р. частину 1 статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їхні права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене.

Отже, у разі порушення, невизнання або оспорювання права особи вона може звернутися до суду за захистом свого права та інтересу (ст. 3 ЦПК). Крім того, процесуальне законодавство України передбачає можливість звернення до суду широкому колу суб'єктів з метою захисту інтересів інших осіб або інтересів невизначеного кола осіб.

Реалізація права на судовий захист передбачає три основні складові частини: право на звернення до суду, право на пред'явлення позову, право на судові рішення (задоволення позову).

Право на звернення до суду гарантовано Конституцією України та закріплене у ст. 3 ЦПК України. Відмова від права на звернення до суду є недійсною. Звернення до суду в позовному провадженні оформляється позовною заявою відповідно до вимог, встановлених законом.

Право на звернення до суду нерозривно пов'язане із *правом на пред'явлення позову*, що є процесуальною гарантією подання до суду позовної заяви, де вона реєструється і передається судді в порядку черговості. Якщо позовну заяву складено належним чином і прийнято до розгляду, суддя відкриває провадження у справі.

Захист прав, свобод та інтересів усім суб'єктам правовідносин гарантується незалежним і неупередженим судом. Процесуальне законодавство покладає на суд обов'язок всебічно, повно та об'єктивно розглянути обставини справи і ухвалити в ній *судове рішення* у відповідності з нормами матеріального і процесуального закону.

Необхідність у позові виникає тоді, коли настає потреба в розгляді і вирішенні правового спору між заінтересованими особами з метою захисту порушеного чи оспорюваного права. Звертаючись до суду з позовом, фізична чи юридична особа у такий спосіб реалізує своє право звернення до суду у процесуальній формі, встановленій законом. *Підставою звернення до суду* є спір про право цивільне, що обумовлює матеріально-правові вимоги заявленого позову, які ґрунтуються на відповідних юридичних фактах.

Розгляд позовних вимог здійснюється в порядку, визначеному процесуальним законом, – у позовному провадженні, – який забезпечує правові гарантії вирішення спору, рівність процесуальних прав і обов'язків сторін.

Позовне провадження – це вид провадження у цивільному процесі, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних відносин.

Позовна форма захисту цивільного права та інтересу передбачає, як правило, три критерії:

1. матеріально-правовий інтерес (вимогу), що впливає із факту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права;
2. наявність спору про право;
3. участь у спорі сторін (позивача і відповідача) із протилежними інтересами.

Отже, наявність спору про право цивільне визначає характерну рису позовного провадження: участь у ньому двох сторін – позивача і відповідача, спір між якими повинен вирішити суд.

Правила позовного провадження є загальними правилами цивільного судочинства. Розгляд справ у наказному та окремому провадженнях здійснюється за цими ж правилами з урахуванням винятків і доповнень, визначених спеціальними нормами про ці провадження (ст. 97, 235 ЦПК).

Вимога до суду щодо судового цивільного правового захисту набуває форми позовної заяви.

З урахуванням сутності позовної форми захисту цивільного права та інтересу слід визначити, що **позов** – це вимога заінтересованої особи до суду про здійснення правосуддя у цивільних справах на захист прав та інтересів, порушених чи оспорюваних іншою особою⁵.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, підводячи підсумки слід зазначити, що розгляд позовних вимог здійснюється в порядку, визначеному процесуальним законом, – у позовному провадженні, – який забезпечує правові гарантії вирішення спору, рівність процесуальних прав і обов'язків сторін.

Позовне провадження – це вид провадження у цивільному процесі, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних відносин.

Позовна форма захисту цивільного права та інтересу передбачає, як правило, три критерії:

- 1) матеріально-правовий інтерес (вимогу), що впливає із факту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права;
- 2) наявність спору про право;
- 3) участь у спорі сторін (позивача і відповідача) із протилежними інтересами.

Отже, наявність спору про право цивільне визначає характерну рису позовного провадження: участь у ньому двох сторін – позивача і відповідача, спір між якими повинен вирішити суд.

⁵ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. – С. 322.

II. ПИТАННЯ

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ: ПОНЯТТЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ; ПРАВО НА ПОЗОВ; ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

Право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституції України, у цивільному судочинстві у справах позовного провадження трансформовано у право на позов.

***Право на позов** – це право особи на звернення до суду у визначеному процесуальному порядку за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів.*

У понятті права на позов відображені дві його нерозривні сторони: *матеріально-правова* – вимоги позивача до відповідача (предмет позову) і *процесуально-правова* – вимога до суду про захист права.

У цивільному процесуальному праві не може бути автономного права на судовий захист, відірваного від права на позов у матеріальному значенні. Матеріальне право не може існувати без можливості бути реалізованим у примусовому порядку. Звертаючись до суду, позивач виходить з того, що він має *право на порушення процесу* (а саме, *право на пред'явлення позову*) і *право на задоволення матеріально-правової вимоги до відповідача* (а саме, *право на задоволення позову*).

Отже, у цивільному процесуальному праві *право на позов є єдиним поняттям*, оскільки без права на пред'явлення позову не може бути права на задоволення позову, разом з тим право на пред'явлення позову не може бути для позивача засобом захисту порушеного чи оспорюваного права, якщо в ньому відсутнє право на задоволення позову. Саме ж право на пред'явлення позову є способом реалізації права на позов.

***Право на пред'явлення позову** – це право на звернення з вимогою до суду за захистом, право на порушення його діяльності щодо здійснення правосуддя у цивільних справах.* Це надана і забезпечена заінтересованим особам можливість звернутися до суду першої інстанції з вимогою про розгляд і вирішення цивільно-правового спору з метою захисту суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів⁶.

***Право на задоволення позову** – це право на одержання захисту, право на позитивне вирішення справи.*

Для відкриття провадження у справі необхідним є пред'явлення позовної заяви до суду і прийняття її судом. Процесуальними наслідками реалізації права на пред'явлення позову є виникнення судової діяльності із здійснення правосуддя у цивільній справі і ухвалення рішення суду як результат цієї діяльності.

Для *реалізації права на пред'явлення позову* необхідна наявність ряду *передумов*. Вони залежать від об'єктивних якостей особи, яка звертається до

⁶ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. – С. 331.

суду і характеру справи. Виходячи з цього, їх можна розділити на суб'єктивні та об'єктивні.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Таким чином слід зазначити, що право на позов – це право особи на звернення до суду у визначеному процесуальному порядку за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів.

Право на пред'явлення позову – це право на звернення з вимогою до суду за захистом, право на порушення його діяльності щодо здійснення правосуддя у цивільних справах. Це надана і забезпечена заінтересованим особам можливість звернутися до суду першої інстанції з вимогою про розгляд і вирішення цивільно-правового спору з метою захисту суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів⁷.

Право на задоволення позову – це право на одержання захисту, право на позитивне вирішення справи.

Для відкриття провадження у справі необхідним є пред'явлення позовної заяви до суду і прийняття її судом. Процесуальними наслідками реалізації права на пред'явлення позову є виникнення судової діяльності із здійснення правосуддя у цивільній справі і ухвалення рішення суду як результат цієї діяльності.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Слід зауважити щодо значення позовного провадження, отже воно зумовлюється тим, що усі цивільні процесуальні норми, які визначають загальну частину цивільного процесуального права та розгляд справи за стадіями поширюється саме на справи позовного провадження. Справи інших проваджень розглядаються вже за загальними правилами позовного провадження з урахуванням винятків та доповнень, визначених спеціальними нормами про ці провадження.

З огляду на сказане постає завдання з'ясування елементів позову, його видів згідно з процесуально-правовою і матеріально-правовою класифікацією. Важливим аспектом даного питання є процесуальні засоби, що забезпечують відповідачу захист своїх інтересів проти позову.

У даній лекції також розглянуті такі стадії цивільного процесу як відкриття провадження у справі і провадження у справі до судового розгляду. Разом з тим, охарактеризовано процесуальний порядок цивільного судочинства на зазначених стадіях.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: позов; позовна вимога; елементи позову: предмет, підстава, зміст; види позовів; умови реалізації права на пред'явлення позову; наявність спору про право цивільне; віднесення правової вимоги позивача на розгляд суду; процесуальна форми

⁷ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. – С. 331.

вираження позову; об'єднання і роз'єднання позовів, забезпечення позову, позов про присудження, позов про визнання, зустрічний позов, зміни в позовному спорі; регресний позов; заперечення проти позову.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- поняття права на судовий захист в суді першої інстанції ;
- реалізацію права на судовий захист;
- поняття, елементи та види позову;
- форма і зміст позовної заяви;
- залишення позовної заяви без руху;
- порядок відкриття провадження по справі.

Вміти:

- складати позовні заяви;
- виконувати вимоги ухвали суду про залишення заяви без руху;
- ефективно визначати предмет, підстави, зміст позову.

**ТЕМА № 6. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ
ДОСУДОВОГО РОЗГЛЯДУ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Завдання та зміст стадії підготовки справи до судового розгляду.
2. Процесуальний порядок провадження у справі до судового розгляду. Попереднє судове засідання.
3. Судові виклики і повідомлення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
3. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. – К.: Парламентське видавництво, 2003.
4. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07. 2010 р.
5. Про Конституційний Суд України. Закон України // ВВР. – 1996. - № 49. – Ст. 272.
6. Про прокуратуру. Закон України № 1789-XII від 5 грудня 1991 р. // ВВР. – 1991. - № 53. – Ст. 793 (із змінами).
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 20. – Ст. 99.
8. Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 1990 року № 9 (із змінами і доповненнями).
9. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7.
10. Про судову практику в справах про виключення майна з опису. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 17 серпня 1976 року № 6 (із змінами і доповненнями).
11. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 (із змінами і доповненнями).

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

розкриття основних положень, що регламентують право на звернення до суду заінтересованої особи за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Згідно ч. 3 ст. 3 ЦПК неприпустима відмова від права на звернення до суду за захистом.

ВСТУП

Діяльність суду із захисту порушених прав, свобод та інтересів протікає в різних процесуальних формах, основною серед яких є позовна форма (позовне провадження). Це вид провадження, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних правовідносин. Наявність спору про право цивільне визначає й іншу характерну рису цього провадження: участь у ньому двох сторін – позивача і відповідача. Позовне провадження є основним видом провадження, що притаманне цивільному процесу з давніх часів. Так само ще за давнім римським правом процесу був притаманний інститут позову та позовного провадження.

З огляду на сказане постає завдання з'ясування елементів позову, його видів згідно з процесуально-правовою і матеріально-правовою класифікацією. Важливим аспектом даного питання є процесуальні засоби, що забезпечують відповідачу захист своїх інтересів проти позову.

У даній лекції будуть також розглянуті така стадія цивільного процесу як провадження у справі до судового розгляду. Разом з тим, буде охарактеризовано процесуальний порядок цивільного судочинства на зазначеній стадії.

І. ПИТАННЯ ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ СТАДІЇ ПІДГОТОВКИ СПРАВИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Підготовка справи до судового розгляду є самостійною та обов'язковою стадією цивільного процесу.

Метою зазначеної стадії є сприяння охороні прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб шляхом створення умов для забезпечення своєчасного і правильного вирішення справи та ухвалення законного і обґрунтованого рішення.

Метою обумовлені **завдання** стадії підготовки справи до судового розгляду, якими є:

- 1) створення можливостей для врегулювання спору до судового розгляду, в тому числі примирення сторін;
- 2) визначення характеру спірного правовідношення та матеріальної норми права, яка підлягає застосуванню;
- 3) визначення предмета доказування, тобто фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи;
- 4) визначення складу учасників процесу у справі, їх процесуального становища та способів забезпечення своєчасної явки цих суб'єктів у судові засідання;
- 5) з'ясування кола доказів, необхідних для вирішення справи та забезпечення їх своєчасного надання.

Зазначені завдання виконуються здійсненням комплексу процесуальних дій судді та інших учасників процесу, що складають **зміст** стадії підготовки справи до судового розгляду.

Підготовка справи до судового розгляду – це обов’язкова стадія цивільного процесу, яка являє собою сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямованих на з’ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду та на забезпечення своєчасного та правильного розгляду та вирішення справи.

Процесуальні дії, що складають зміст стадії підготовки справи до судового розгляду, за суб’єктом здійснення поділяють на три групи:

- 1) процесуальні дії судді з підготовки справи;
- 2) процесуальні дії осіб, які беруть участь у справі;
- 3) процесуальні дії осіб, які сприяють здійсненню правосуддя.

Процесуальні дії судді з підготовки справи до судового розгляду. Суддя призначає попереднє судове засідання і веде його. Він ухвалює судове рішення у разі відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем, укладення між сторонами мирової угоди. Суддя здійснює процесуальні дії з підготовки справи до судового розгляду, передбачені ст. 130 ЦПК. У разі необхідності збирання доказів суддя постановляє ухвалу про судове доручення (ст. 132 ЦПК); за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, постановляє ухвалу про забезпечення доказів (ст. 133 ЦПК), робить запити про витребування доказів (ст. 137 ЦПК), призначає експертизу (ст. 144 ЦПК), постановляє ухвалу про забезпечення позову (ст. 153 ЦПК), призначає справу до розгляду (ст. 156 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, слід зазначити, що підготовка справи до судового розгляду – це обов’язкова стадія цивільного процесу, яка являє собою сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямованих на з’ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду та на забезпечення своєчасного та правильного розгляду та вирішення справи.

Процесуальні дії, що складають зміст стадії підготовки справи до судового розгляду, за суб’єктом здійснення поділяють на три групи:

- 1) процесуальні дії судді з підготовки справи;
- 2) процесуальні дії осіб, які беруть участь у справі;
- 3) процесуальні дії осіб, які сприяють здійсненню правосуддя.

Процесуальні дії судді з підготовки справи до судового розгляду: суддя призначає попереднє судове засідання і веде його. Він ухвалює судове рішення у разі відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем, укладення між сторонами мирової угоди. Суддя здійснює процесуальні дії з підготовки справи до судового розгляду, передбачені ст. 130 ЦПК. У разі необхідності збирання доказів суддя постановляє ухвалу про судове доручення (ст. 132 ЦПК); за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, постановляє ухвалу про забезпечення доказів (ст. 133 ЦПК), робить запити про витребування доказів (ст. 137 ЦПК), призначає експертизу (ст. 144 ЦПК), постановляє ухвалу про забезпечення позову (ст. 153 ЦПК), призначає справу до розгляду (ст. 156 ЦПК).

II ПИТАННЯ. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Підготовка цивільної справи до судового розгляду починається після відкриття провадження у справі. На суд покладено обов'язок невідкладно надіслати особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття провадження у справі. Відповідачу одночасно надсилається копія позовної заяви з копіями доданих до неї документів, а третій особі – копія позовної заяви. Своєчасне інформування про суть заявлених позовних вимог та їх обґрунтування дозволяє відповідачеві та особам, які беруть участь у справі, підготуватися до участі у справі і належно здійснювати свої процесуальні права і обов'язки.

Процесуальні дії, що складають зміст стадії підготовки цивільної справи до судового розгляду, вчиняються переважно у попередньому судовому засіданні, яке проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи і є обов'язковим для кожної справи, за винятком передбачених ЦПК випадків.

Попереднє судове засідання повинно бути призначено і проведено протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі (ст. 129 ЦПК).

У ст. 130 ЦПК містяться вказівки на найважливіші процесуальні дії, які повинні бути вчинені суддею на стадії підготовки справи до судового розгляду. Разом з тим, цей перелік процесуальних дій не є вичерпним і визначається конкретними особливостями тієї чи іншої цивільної справи.

Відповідно до ч. 2 ст. 130 ЦПК попереднє судове засідання проводиться суддею за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Зазначені особи мають бути належно повідомлені про час і місце попереднього судового засідання.

За заявою однієї або обох сторін про неможливість явки до суду проведення попереднього судового засідання може бути відкладено, якщо причини неявки буде визнано судом поважними. У разі неявки у попереднє судове засідання сторони без поважних причин або неповідомлення нею причин неявки з'ясування обставин у справі проводиться на підставі доказів, про подання яких було заявлено до або під час попереднього судового засідання. У подальшому прийняття інших доказів залежить від поважності причин, через які вони були подані несвоєчасно (ч. 8, 9 ст. 130 ЦПК).

Попереднє судове засідання проводиться з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК для судового розгляду, певними особливостями, обумовленими специфікою цілей та завдань стадії підготовки.

У попередньому судовому засіданні суд повинен вирішувати комплекс питань, пов'язаних, по-перше, із з'ясуванням можливості врегулювання спору до судового розгляду і, по-друге, забезпеченням своєчасного та правильного розгляду та вирішення справи.

Для врегулювання спору до судового розгляду суд з'ясовує: чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи не бажають

сторони укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду (ч. 3 ст. 130 ЦПК).

У попередньому судовому засіданні позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов. До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову або визнанням позову відповідачем суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій. У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі, а у разі визнання відповідачем позову суд за наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову. Якщо визнання позову відповідачем суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд (ст. 174 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Отже, у попередньому судовому засіданні позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов. До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову або визнанням позову відповідачем суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій. У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі, а у разі визнання відповідачем позову суд за наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову. Якщо визнання позову відповідачем суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд (ст. 174 ЦПК).

ІІІ. ПИТАННЯ СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ

Про призначений день судового засідання з розгляду справи суд зобов'язаний своєчасно повідомити осіб, які беруть участь у ній, та інших учасників процесу, щоб надати їм можливість належно підготуватися до участі у справі. Для цього використовуються судові виклики і повідомлення, які провадяться повістками (ст. 74 ЦПК).

Судовий виклик – це вимога з'явитися до суду, яка адресується тим учасникам цивільного процесу, які зобов'язані з'явитися.

Судові повістки про виклик у суд надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, участь яких у судовому засіданні або вчиненні окремих процесуальних дій є обов'язковою. Судова повістка про виклик повинна бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді, але не пізніше ніж за сім днів до судового засідання.

За формою повістка про виклик у суд – письмова, а за змістом повинна відповідати ст. 75 ЦПК та містити в собі:

- 1) ім'я фізичної особи чи найменування юридичної особи, якій адресується повістка;
- 2) найменування та адресу суду;

- 3) зазначення місця, дня і часу явки за викликом;
- 4) назву справи, за якою робиться виклик;
- 5) зазначення, в якості кого викликається особа (як позивач, відповідач, третя особа, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач);
- б) зазначення, чи викликається особа в судове засідання чи у попереднє судове засідання, а у разі повторного виклику сторони у зв'язку з необхідністю дати особисті пояснення – про потребу дати особисті пояснення;
- 7) у разі необхідності – пропозицію особі, яка бере участь у справі, подати всі раніше неподані докази;
- 8) зазначення обов'язку особи, яка одержала судову повістку в зв'язку з відсутністю адресата, за першої можливості вручити її адресату;
- 9) роз'яснення про наслідки неявки залежно від процесуального статусу особи, яка викликається (накладення штрафу, примусовий привід, розгляд справи за відсутності, залишення заяви без розгляду), і про обов'язок повідомити суд про причини неявки.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, слід зазначити, що судовий виклик – це вимога з'явитися до суду, яка адресується тим учасникам цивільного процесу, які зобов'язані з'явитися.

Судові повістки про виклик у суд надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, участь яких у судовому засіданні або вчиненні окремих процесуальних дій є обов'язковою. Судова повістка про виклик повинна бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді, але не пізніше ніж за сім днів до судового засідання.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Діяльність суду із захисту порушених прав, свобод та інтересів протікає в різних процесуальних формах, основною серед яких є позовна форма (позовне провадження). Це вид провадження, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних правовідносин. Наявність спору про право цивільне визначає й іншу характерну рису цього провадження: участь у ньому двох сторін – позивача і відповідача. Позовне провадження є основним видом провадження, що притаманне цивільному процесу з давніх часів. Так само ще за давнім римським правом процесу був притаманний інститут позову та позовного провадження.

У попередньому судовому засіданні позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов. До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову або визнанням позову відповідачем суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій. У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття

провадження у справі, а у разі визнання відповідачем позову суд за наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову. Якщо визнання позову відповідачем суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд (ст. 174 ЦПК).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: заперечення відповідача проти позову; попереднє судове засідання; відмова від позову; мирова угода; визнання позову; забезпечення позову; забезпечення доказів; витребування доказів; судові доручення; призначення експертизи; судовий виклик, судове повідомлення; повноваження суду; процесуальні права і обов'язки сторін; призначення справи до розгляду.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- порядок підготовки справи до судового розгляду;
- процесуальні дії судді з підготовки справи до судового розгляду;
- поняття судового доручення;
- порядок призначення експертиз;
- порядок вручення судових повісток і повідомлень;
- виклик свідка.

Вміти:

- складати процесуальні документи (заяви, мирову угоду, уточнення);
- застосовувати способи забезпечення доказів;
- визначати порядок витребування доказів.

**ТЕМА № 7. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ.
СУДОВІ РІШЕННЯ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Судовий розгляд як інститут цивільного процесуального права і стадія цивільного процесу.
2. Судове засідання – процесуальна форма розгляду цивільних справ. Ускладнення у ході судового розгляду цивільних справ: Фіксування цивільного процесу.
3. Поняття і види судових рішень. Рішення суду, їх класифікація. Усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив.
4. Ухвали суду першої інстанції.
5. Заочний розгляд справи. Заочне рішення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2014. – 172 с.
3. Курс цивільного процесу : підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
4. Цивільний процес України: Підручник; [за загальною ред. д.ю.н., доцента М.М. Ясинка]. – К.: Алерта, 2014. – 744 с.
5. Забарський В.В., Богатир В.В., Стоянова Т.А. та ін. Науково-практичний коментар «Цивільного процесуального кодексу України». / За заг. ред. Богатиря В.В. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2013. – 784 с.
6. Васильєв С.В. Цивільний процес України [текст] : навчальний посібник / С.В. Васильєв – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 344 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс: науково-практичний аналіз – К. : ВД «Дакор», 2013. – 600 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

з'ясування змісту і значення таких процесуальних інститутів і засобів цивільного процесу, як судове засідання, форма і зміст процесуальних документів, вимоги, яким має задовольняти судове рішення, набуття судовим рішенням властивостей акта правосуддя та ін. Відповідно до мети, завдання вивчення теми полягає у засвоєнні здобувачами вищої освіти основоположних інститутів цивільного процесуального права та їх значення у здійсненні правосуддя.

ВСТУП

Законодавство України проголошує і гарантує широке коло прав і свобод для всіх громадян держави. Однією з найважливіших гарантій цих прав і свобод є право на судовий захист. Важливим аспектом даного питання

є визначення такої стадії цивільного процесу як розгляд цивільної справи у суді першої інстанції. У лекції буде охарактеризовано процесуальний порядок цивільного судочинства на зазначеній стадії, її зміст і значення у здійсненні правосуддя.

Предметом вивчення даної теми є розгляд цивільної справи у суді першої інстанції як інституту цивільного процесуального права і як стадії цивільного процесу.

І. ПИТАННЯ

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА І СТАДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Судовий розгляд можна розглядати як інститут цивільного процесуального права і як стадію цивільного процесу.

Судовий розгляд як інститут цивільного процесуального права – це система норм, що регулюють суспільні відносини між судом та іншими учасниками процесу і діяльність суду та інших учасників процесу, спрямовану на розгляд і вирішення цивільно-правових спорів.

Судовий розгляд як стадія цивільного процесу – це система процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямована на розгляд і вирішення цивільно-правового спору по суті.

Варто розрізнити поняття “судовий розгляд” і “судове засідання”. Ст. 158 ЦПК передбачає, що судовий розгляд відбувається в судовому засіданні з обов’язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Автори навчального посібника “Цивільний процес” за редакцією Ю.В.Білоусова зазначають, що розгляд та вирішення цивільної справи є змістом стадії судового розгляду, а судове засідання – процесуальною формою⁸.

Судовий розгляд є обов’язковою стадією процесу у справі. Незалежно від того, чим закінчується справа –ухваленням рішення, постановленням ухвали про закриття провадження у справі, про зупинення провадження чи залишення заяви без розгляду – існує стадія судового розгляду, яка є центральною у цивільному процесі, тому що тільки у цій стадії справа вирішується по суті. Саме у цій стадії найбільш повно реалізуються принципи цивільного процесуального права: усності, безпосередності, гласності та відкритості, підпорядкуванням суддів тільки закону, рівності усіх учасників процесу перед законом і судом, змагальності і диспозитивності.

Цивільні справи розглядаються та вирішуються судом першої інстанції протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця. У виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду справи, суд ухвалою може подовжити розгляд справи, але не більше як на п’ятнадцять днів (ст. 157 ЦПК).

Судове засідання є процесуальною формою судового розгляду. Судове засідання також є процесуальною формою розгляду справ в апеляційному

⁸Цивільний процес: Навчальний посібник / За ред. Ю.В.Білоусова. – К.: Прецедент, 2005. – С. 157.

суді та касаційній інстанції і перегляду рішень та ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими і винятковими обставинами.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, розглянувши питання щодо судового розгляду цивільної справи, слід зазначити, що судовий розгляд як інститут цивільного процесуального права – це система норм, що регулюють суспільні відносини між судом та іншими учасниками процесу і діяльність суду та інших учасників процесу, спрямовану на розгляд і вирішення цивільно-правових спорів.

Судовий розгляд як стадія цивільного процесу – це система процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямована на розгляд і вирішення цивільно-правового спору по суті.

II ПИТАННЯ

СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ – ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА РОЗГЛЯДУ І ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ.УСКЛАДНЕННЯ У ХОДІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ.ФІКСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Розгляд судом цивільної справи відбувається в судовому засіданні з обов'язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Судове засідання проводиться в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань (ст. 158 ЦПК).

Справа розглядається одним і тим самим складом суду. У разі заміни одного із суддів під час судового розгляду справа розглядається спочатку.

Під час одноособового розгляду справи в суді першої інстанції головуєчим є суддя, який розглядає справу.

Головуючий керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи. Головуючий наділений повноваженнями вживати необхідних заходів для підтримання в судовому засіданні належного порядку, розглядати клопотання та інші звернення.

У разі виникнення заперечень у будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, а також свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів щодо дій головуючого ці заперечення заносяться до журналу судового засідання і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу.

ЦПК закріплено особливі правила відкриття судового засідання та його проведення, звернення учасників процесу до судді (суддів), ухвалення та проголошення судових рішень. Так, особи, які беруть участь у справі, свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти звертаються до суду словами “Ваша честь” (ст. 161 ЦПК). Особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд. Рішення суду особи, присутні в залі, заслуховують стоячи. Особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти,

спеціалісти, перекладачі дають пояснення, показання, висновки, консультації тощо стоячи (ст. 162 ЦПК). Перекладачі, експерти, свідки приводяться головоючим до присяги у порядку, встановленому статтями 164, 171, 180 ЦПК.

Заходи, що застосовуються до порушників. До осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню правосуддя, головоючий застосовує заходи процесуального примусу, передбачені ст.92ЦПК. Так, до учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх в судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень головоючого застосовується попередження, а у разі систематичного порушення порядку у залі судового засідання до особи можуть бути застосовані інші заходи, у тому числі й не тільки передбачені нормами цивільного процесуального закону (наприклад, накладення адміністративного штрафу за неповагу до суду).

Судове засідання з розгляду цивільної справи складається з чотирьох частин: 1) підготовча; 2) розгляд справи по суті – дослідження обставин справи і перевірка їх доказами; 3) судові дебати; 4) ухвалення і проголошення рішення.

Перша частина має підготовчий характер. Завдання першої частини реалізуються шляхом послідовного здійснення комплексу процесуальних дій, встановлених статтями 163-172 ЦПК.

1. Головоючий (суддя) відкриває судове засідання й оголошує, яка справа розглядатиметься. Після цього секретар судового засідання доповідає судові, хто з викликаних у справі осіб з'явився в судове засідання, чи вручено судові повістки та повідомлення тим, хто не з'явився, та повідомляє причини їх неявки, якщо вони відомі (ст. 163 ЦПК).

2. Суд встановлює особи тих, хто з'явився в судове засідання. У кожній з осіб з'ясовується прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце проживання та роботи; перевіряються повноваження представників (ч. 3 ст. 163 ЦПК).

3. Головоючий роз'яснює перекладачеві його права та обов'язки і попереджає перекладача під розписку про кримінальну відповідальність згідно зі ст. 384 КК України за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Головоючий приводить перекладача до присяги. Текст присяги підписується перекладачем, який разом з розпискою приєднується до справи (ст. 164 ЦПК).

4. Свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення. При цьому судовий розпорядник вживає заходів щодо того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав (ст.165 ЦПК).

5. Головоючий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право заявляти відводи (ст. 166 ЦПК). Розглядаються заяви про відводи. Заявлений відвід судді або його самовідвід

має бути вмотивований підставами, визначеними у ст. 20 ЦПК. Підстави для відводу (або самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача встановлені ст. 22 ЦПК. Відвід (самовідвід) повинен бути вмотивованим і заявленим до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами.

6. Головуючий роз'яснює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, визначені у ст. 27 ЦПК, а для сторін – також ст.31 ЦПК, про що зазначається в журналі судового засідання (ст. 167 ЦПК).

7. Головуючий повинен запитати в осіб, які беруть участь у справі, чи є у них заяви і клопотання, пов'язані з розглядом справи. Якщо такі будуть заявлені – розглянути їх після того, як буде заслухана думка решти присутніх у судовому засіданні осіб, які беруть участь у справі, постановивши про це ухвалу. (ст. 168 ЦПК).

8. Суд вирішує питання про можливість розгляду справи у зв'язку з неявкою в судове засідання сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, свідка, експерта, спеціаліста, перекладача.

1. За відсутності обставин, які роблять неможливим розгляд справи, головууючий роз'яснює експертові його права і обов'язки та попереджає експерта під розписку про кримінальну відповідальність згідно зі статтею 384 КК України за завідомо неправдивий висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Головуючий приводить експерта до присяги, текст якої підписується експертом. Підписаний експертом текст присяги та розписка приєднуються до справи. Якщо експертиза призначається під час судового розгляду, права, обов'язки експертів і їх відповідальність роз'яснюються головууючим відразу після залучення їх до участі в цивільному процесі. Експерт, який працює у державній експертній установі, подає на вимогу суду засвідчені печаткою експертної установи копії підписаних ним тексту присяги та розписку про ознайомлення з правами і обов'язками експерта та про кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, за завідомо неправдивий висновок (ст. 171 ЦПК). Відповідно до ст. 172 ЦПК головууючий роз'яснює спеціалістові його права та обов'язки, встановлені ЦПК.

Виконанням всіх перерахованих дій завершується підготовча частина судового засідання.

Після цього суд переходить до **другої** частини судового засідання – розгляду справи по суті (ст. 173-192 ЦПК). Змістом цієї частини судового засідання є дослідження на підставі передбачених ЦПК засобів доказування наявності чи відсутності юридичних фактів, що складають предмет доказування у справі.

Розгляд справи по суті розпочинається доповіддю головууючого про зміст заявлених вимог та про визнання сторонами певних обставин під час попереднього судового засідання. У разі розгляду справи за відсутності

відповідача головуєчий доповідає про позицію останнього щодо заявлених вимог, викладену в письмових поясненнях.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Отже, розгляд судом цивільної справи відбувається в судовому засіданні з обов'язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі.

Судове засідання з розгляду цивільної справи складається з чотирьох частин: 1) підготовча; 2) розгляд справи по суті – дослідження обставин справи і перевірка їх доказами; 3) судові дебати; 4) ухвалення і проголошення рішення.

Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуєчого інший працівник апарату суду. Технічне фіксування судового процесу провадиться згідно з правилами, встановленими Цивільним процесуальним кодексом України.

Зроблений судом технічний запис є офіційним записом судового засідання. Носій інформації, на який здійснюється технічний запис судового засідання (касета, дискета тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи (ст. 197 ЦПК).

ІІІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ І ВИДИ СУДОВИХ РІШЕНЬ. РІШЕННЯ СУДУ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Проведення з розгляду і вирішення цивільних справ в суді проходить у визначеному законом порядку і процесуальній формі, що передбачає процесуальне закріплення діяльності суду як органу державної судової влади. При розгляді і вирішенні цивільних справ суд постановляє *судові рішення*, які викладаються у таких формах – *ухвали, рішення і постанови* (ч. 1 ст. 208 ЦПК).

Значення судових рішень полягає в тому, що вони закріплюють владні повноваження суду щодо усіх питань розгляду та вирішення цивільної справи у суді.

Питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду у випадках, встановлених ЦПК, вирішуються судом шляхом *постановлення ухвал* (ч. 2 ст. 208 ЦПК). Усі питання цивільного процесу, не пов'язані з вирішенням справи по суті, розв'язуються ухвалами суду. Вони стосуються, окрім зазначеного, руху справи у всіх стадіях процесу, забезпечення доказового матеріалу тощо.

Судовий розгляд закінчується *ухваленням рішення суду* (ч. 3 ст. 208 ЦПК), а у випадках, передбачених статтями 389-6 та 389-11 – постановленням ухвали. Рішенням суду завершується судовий розгляд цивільної справи по суті, дається відповідь на матеріально-правову вимогу позивача, пред'явлену до суду.

Особливою формою судового рішення є *судовий наказ*, що видається судом за результатами вимог, передбачених статтею 96 ЦПК.

*Рішення суду є цивільним процесуальним актом, який підсумовує діяльність суду першої інстанції з розгляду та вирішення справи по суті. У рішенні відбивається уся проведена судом діяльність із дослідження та оцінки доказів, встановлення юридичних фактів, а також із застосуванням норм права до конкретних правовідносин та їх суб'єктів*⁹.

Залежно від способу захисту права і правових наслідків, які вони викликають, судові рішення (як і позови) поділяють на види: про *присудження*, про *визнання*, *конститутивні*.

Рішення про присудження спрямовані на зобов'язування сторони (правопорушника) вчинити на користь іншої сторони (особи, яка звернулась до суду за захистом свого порушеного, оспорюваного або невизнаного права чи інтересу) певну дію або утриматися від її вчинення (рішення про стягнення завданої шкоди, авторської винагороди, виселення з жилого приміщення тощо).

Рішення про визнання – постанови суду, якими підтверджується наявність або відсутність між сторонами певних юридичних відносин, обставин чи юридичних фактів (рішення про визнання права власності, визнання факту родинних відносин тощо).

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Отже, рішення суду є цивільним процесуальним актом, який підсумовує діяльність суду першої інстанції з розгляду та вирішення справи по суті.

Залежно від способу захисту права і правових наслідків, які вони викликають, судові рішення (як і позови) поділяють на види: про присудження, про визнання, конститутивні.

Рішення суду можуть бути поділені залежно від обсягу вирішених ними питань на основні (завершальні) і додаткові.

Визначення ЦПК процедури перегляду судових рішень в апеляційній і касаційній інстанціях як проваджень обумовлює ще й таку класифікацію рішень суду: рішення суду першої інстанції; рішення, ухвалені апеляційним судом; рішення, ухвалені судом касаційної інстанції.

ІУ.ПИТАННЯ

УХВАЛИ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Ухвали суду – це постанови суду, якими вирішуються лише окремі питання, поставлені перед судом в заявах і клопотаннях осіб, які беруть участь у справі, чи питання, які виникли в процесі відкриття, розвитку і припинення судочинства із справи. Ухвалями суду вирішуються також питання, спрямовані на створення належних умов для всебічного, повного і об'єктивного розгляду та вирішення справи, реалізацію і захист процесуальних прав суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

⁹Цивільний процес: Навчальний посібник / За ред. Ю.В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2005. – С. 176.

Класифікувати ухвали суду можна за такими ознаками.

1. За суб'єктивною ознакою:

а) *одноособові* – виносяться суддею одноособово головним чином з питань руху справи;

б) *колегіальні* – виносяться судом при колегіальному розгляді справи з питань руху чи припинення розгляду справи без винесення рішення.

2. За стадіями:

а) *ухвали, які постановляються при відкритті провадження у справі* (про забезпечення доказів чи позову, про відкриття провадження у справі, про залишення позовної заяви без руху, про повернення позовної заяви, про відмову у відкритті провадження у справі);

б) *ухвали, які постановляються у стадії підготовки справи до судового розгляду* (ухвала попереднього судового засідання; ухвала про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою від позову у попередньому судовому засіданні; ухвала про прийняття позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета позову; ухвала про направлення судового доручення; про забезпечення доказів; про призначення експертизи; про забезпечення позову; про закінчення підготовки справи до судового розгляду та ін.);

в) *ухвали, які постановляються у ході судового засідання та після ухвалення рішення суду* (ухвала про призначення справи до розгляду; про розгляд справи у закритому судовому засіданні; про заміну неналежного відповідача; про залучення співвідповідача без згоди позивача; про оголошення перерви в судовому засіданні; про відкладення розгляду справи; про допит свідків у разі відкладення розгляду справи; про розшук відповідача; про відвід свідка; про видалення із зали судового засідання; про зупинення провадження у справі у зв'язку зі смертю фізичної особи; про закриття провадження у справі у зв'язку з тим, що справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства; про закриття провадження у справі у зв'язку з визнанням мирової угоди; про відмову в ухваленні додаткового рішення; про роз'яснення рішення суду; про задоволення зауважень щодо журналу судового засідання та внесення до нього змін та ін.).

3. За процесуальною формою:

а) *протокольні* – постановляються у судових засіданнях з нескладних питань без виходу суду до нарадчої кімнати їх занесенням змісту ухвали до журналу чи протоколу судового засідання (наприклад, про відкладення розгляду справи);

б) *самостійні* – у вигляді окремого процесуального документа встановленої форми, в яких зазначаються владні вказівки суду щодо розвитку процесу у справі; постановляються в нарадчій кімнаті, підписуються всім складом суду і приєднуються до справи.

Особливим видом ухвал є *окремі ухвали* (ст. 211 ЦПК), які постановляються у випадках, якщо суд під час розгляду справи виявив порушення закону і встановив причини та умови, що сприяли вчиненню

порушення. Окрема ухвала направляється відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження окремої ухвали повинно бути повідомлено суд, який постановив окрему ухвалу. Залишення окремої ухвали суду без розгляду відповідною службовою особою або невжиття заходів щодо усунення зазначених у ній порушень закону, а також несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу тягнуть за собою відповідальність згідно зі ст. 185-6 КУпАП.

Ухвали суду, які оформляються окремим процесуальним документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати.

Ухвали, постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення.

Зміст ухвали суду, що постановляється як окремий документ, відповідно до ст.210 ЦПК, складається з: *вступної частини, описової частини, мотивувальної частини, резолютивної частини.*

Ухвала, яка постановляється судом не виходячи до нарадчої кімнати, повинна містити мотивувальну і резолютивну частини.

Якщо ухвала має силу виконавчого документа і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень (наприклад, ухвала про визнання мирової угоди, про забезпечення позову та ін.), така ухвала оформлюється з урахуванням вимог, встановлених ст. 19 Закону України “Про виконавче провадження”.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, розглянувши питання щодо поняття та класифікації ухвал суду, зазначимо, що їх можна класифікувати за такими ознаками: За суб’єктивною ознакою: а) одноособові; б) колегіальні. За стадіями: а) ухвали, які постановляються при відкритті провадження у справі; б) ухвали, які постановляються у стадії підготовки справи до судового розгляду; в) ухвали, які постановляються у ході судового засідання та після ухвалення рішення суду. За процесуальною формою: а) протокольні; б) самотійні.

V. ПИТАННЯ

ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ. ЗАОЧНЕ РІШЕННЯ

З метою розширення судового захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб в цивільному процесі, а також усунення можливості зловживання суб’єктивними процесуальними правами і встановлення певної відповідальності за їх зловживання новим ЦПК введено *інститут заочного рішення*. Цей інститут не порушує конституційного принципу змагальності процесу, оскільки забезпечується повною інформованістю сторін про позицію кожного, судові засідання проводиться за загальними правилами, у відповідача зберігається право на оскарження ухваленого заочного рішення.

Інститут заочного рішення вперше був введений Статутом цивільного судочинства Російської імперії 1864 р., який застосовувався в разі неявки

віповідача до суду і мав на меті усунення причин, які сприяли затягуванню процесу.

Отже, для усунення таких негативних явищ як неявка відповідача у судові засідання і пов'язане з цим затягування процесу у справі цивільний процесуальний закон допускає *заочний розгляд справи*. Заочним такий розгляд є для відповідача, оскільки позивач при розгляді справи має бути присутній у судовому засіданні. Заочний розгляд справи і ухвалення заочного рішення є *процесуальним наслідком неявки відповідача у судові засідання*, якщо суд не має відомостей про причину неявки відповідача, повідомленого належним чином, або причину неявки буде визнано судом неповажною (ч. 4 ст. 169 ЦПК).

Заочний розгляд справи (ст. 224-233 ЦПК) – це форма судового розгляду цивільної справи за відсутності відповідача, який не з'явився до суду без поважних причин, з наданням йому права звернутися із заявою про перегляд рішення по справі судом, який його ухвалив.

Процесуальний закон передбачає наявність *чотирьох умов для заочного розгляду справи*: 1) неявка відповідача; 2) належне його повідомлення; 3) відсутність поважних причин неявки; 4) згода позивача¹⁰. Заочний розгляд справи може відбутися також, якщо відповідач залишить залу судового засідання до ухвалення рішення у справі (ч. 5 ст. 169 ЦПК).

Заочний розгляд справи не є самостійною формою розгляду та вирішення спору про право цивільне, оскільки підстави для його застосування з'ясовуються, як правило, у підготовчій частині судового засідання. Головуючий у випадку неявки відповідача, з'ясувавши думку інших осіб, які беруть участь у справі, з приводу заочного розгляду справи, постановляє з цього питання ухвалу. Справа при заочному розгляді вирішується за загальними правилами цивільного судочинства з окремими винятками та доповненнями, які зумовлені особливістю процесуальної форми такого розгляду (ст. 225 ЦПК).

Заочний розгляд справи – це форма спрощеного судового процесу, яка може застосовуватися у випадку, якщо відповідач, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки або зазначені ним причини визнані судом неповажними, не з'явився у судові засідання. Така форма процесу може застосовуватися у випадку, якщо позивач не заперечує проти цього. Суд заслуховує пояснення позивача та інших осіб, які беруть участь у справі, може також доповісти про позицію відповідача, викладену у письмових поясненнях відповідно до ч. 2 ст. 173 ЦПК, і досліджувати письмові пояснення відповідача щодо заявлених вимог. Справа при заочному розгляді вирішується на підставі поданих доказів. Під час заочного розгляду справи позивач не має права змінити предмет і підставу позову, збільшити чи зменшити обсяг позовних вимог. У протилежному випадку суд повинен відкласти розгляд справи і повідомити про це відповідача (ст. 224 ЦПК).

¹⁰Луспенник Д.Д. Застосування ЦК і ЦПК України в судовій практиці. – Х.: Харків юридичний, 2005. – С. 319.

Заочний розгляд справи не може відбутися: 1) за відсутності у справі відомостей про вручення відповідачу повідомлення про судове засідання; 2) у разі участі у справі кількох відповідачів, якщо у судове засідання з'явиться хоча б один з відповідачів; 3) у разі зміни позивачем предмета або підстави позову, зміни розміру позовних вимог, у зв'язку з чим суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача; 4) у разі явки в судове засідання представника відповідача; 5) за наявності заяви відповідача про розгляд справи за його відсутності, оскільки при надходженні до суду такої заяви сторона вважається присутньою у залі судового засідання; 6) якщо відповідач у своїй заяві просить відкласти з якихось причин судове засідання і заперечує проти ухвалення заочного рішення, навіть якщо суд визнає причину неявки неповажною¹¹.

За результатами розгляду справи суд ухвалює заочне рішення, виходячи із заявлених позовних вимог та на підставі доказів, які подані чи повідомлення про які були подані до або під час попереднього судового засідання. Особливістю заочного розгляду справи є неможливість прийняття та дослідження судом інших доказів, незважаючи навіть на поважні причини несвоєчасності їх подання до суду. Але якщо позивач бажає скористатися своїм правом у такому разі, суд зобов'язаний відкласти розгляд справи для забезпечення явки відповідача.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Розглянувши питання щодо заочного розгляду справи судом, слід виокремити, що заочний розгляд справи і ухвалення заочного рішення є процесуальним наслідком неявки відповідача у судове засідання, якщо суд не має відомостей про причину неявки відповідача, повідомленого належним чином, або причину неявки буде визнано судом неповажною (ч. 4 ст. 169 ЦПК).

Заочний розгляд справи (ст. 224-233 ЦПК) – це форма судового розгляду цивільної справи за відсутності відповідача, який не з'явився до суду без поважних причин, з наданням йому права звернутися із заявою про перегляд рішення по справі судом, який його ухвалив.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Підсумовуючи сказане, необхідно наголосити на значенні позовного провадження як виду провадження у цивільному процесі, в якому розглядається спір про право цивільне і який зумовлюється тим, що усі цивільні процесуальні норми, які визначають загальну частину цивільного процесуального права та розгляд справи за стадіями, поширюється саме на справи позовного провадження. Справи ж інших проваджень розглядаються вже за загальними правилами позовного провадження з урахуванням винятків і доповнень, визначених спеціальними нормами про ці провадження.

¹¹Луспенік Д.Д. Застосування ЦК і ЦПК України в судовій практиці. – Х.: Харків юридичний, 2005. – С. 322.

У лекції було висвітлено поняття і значення такої стадії цивільного процесу як розгляд цивільної справи у суді першої інстанції, а також порядок цивільного судочинства на зазначеній стадії. У лекції були також з'ясовані зміст і значення процесуальних інститутів судового засідання, судових рішень, рішень суду, набуття рішенням властивостей акта правосуддя та ін. Необхідно підкреслити їх важливість для ефективного здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять курсанти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: судовий розгляд як інститут цивільного процесуального права і стадія цивільного процесу; судові засідання; ускладнення у ході судового розгляду цивільних справ.

Після вивчення теми курсанти повинні:

Знати:

- значення та зміст стадії судового розгляду цивільних справ;
- порядок дослідження доказів;
- заходи що застосовуються до порушників у судовому засіданні за участю працівників Національної поліції;
- ускладнення в процесі судового розгляду цивільних справ;
- порядок проголошення та зміст судового рішення.
- форму та зміст судового рішення;
- виправлення опісок і арифметичних помилок в судовому рішенні;
- ухвалення додаткового рішення;
- роз'яснення рішення суду;

Вміти:

- складати процесуальні документи (судове рішення, ухвали суду, заяви);
- застосовувати норми закону при виконанні санкцій суду за участю працівників Національної поліції в цивільному процесі.
- складати процесуальні документи (судове рішення, ухвали суду,);
- визначати строк набуття судовим рішенням законної сили;
- визначати строк набуття законної сили ухвали суду.

ТЕМА № 8. НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття та особливості наказного провадження. Розгляд справ у порядку наказного провадження.
2. Судовий наказ. Скасування судового наказу.
3. Загальна характеристика окремого провадження у цивільному судочинстві. Порядок розгляду справ окремого провадження.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2014. – 172 с.
3. Курс цивільного процесу : підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
4. Цивільний процес України: Підручник; [за загальною ред. д.ю.н., доцента М.М. Ясинка]. – К.: Алерта, 2014. – 744 с.
5. Забарський В.В., Богатир В.В., Стоянова Т.А. та ін. Науково-практичний коментар «Цивільного процесуального кодексу України». / За заг. ред. Богатиря В.В. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2013. – 784 с.
6. Васильєв С.В. Цивільний процес України [текст] : навчальний посібник / С.В. Васильєв – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 344 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс: науково-практичний аналіз – К. : ВД «Дакор», 2013. – 600 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

вивчення основних положень наказного провадження з притаманними йому процесуальними особливостями розгляду і вирішення справ.

ВСТУП

Судочинство в кожній цивільній справі являє собою послідовне виконання процесуальних дій, які здійснюються судом та іншими учасниками процесу у встановленому процесуальному порядку, визначеному нормами цивільного процесуального права. Такий жорсткий та формалізований регламент, встановлений цивільним процесуальним законом, забезпечує об'єктивність суду, дає можливість всебічно дослідити обставини справи й гарантує ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Однак застосування в усіх без винятку випадках формальностей позовного провадження досить часто затуляє судочинство, адже ціла низка вимог, що не викликають сумніву, підтверджених документально оформленими зобов'язаннями, може бути розв'язана за спрощеним порядком.

Застосування позовного порядку для розгляду документально підтверджених та неоспорюваних вимог не виправдане ні з позиції засад

процесуальної економії, ні з позиції матеріальних (фінансових) витрат держави. ЦПК передбачено розгляд справ в порядку наказного провадження (ч. 3 ст. 15 ЦПК). Можливість спрощення і скорочення процедури в обумовлених законом випадках (у наказному провадженні) підвищує ефективність захисту права, полегшує роботу суду.

І ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. РОЗГЛЯД СПРАВ У ПОРЯДКУ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Наказне провадження є відносно новим видом провадження в цивільному процесі України, яким встановлена можливість стягнення з боржника грошових коштів і витребування майна в спрощеному порядку – на підставі судового наказу без проведення судового засідання та виклику сторін.

Наказне провадження – це спрощений вид провадження у справах за вимогами, які мають очевидно достовірний характер. Наказне провадження може бути порушене лише за документально підтвердженими і безспірними вимогами, передбаченими ст. 96 ЦПК.

Наказне провадження є самостійним видом судочинства в суді першої інстанції. Йому притаманні певні особливості, якими є: обмежене коло вимог, відносно яких таке провадження допустиме; склад учасників; непередбаченість судового засідання і фіксування ходу провадження; порядок розгляду заяв і видачі судового наказу; набрання судовим наказом законної сили; скасування судового наказу судом, який його видав.

Предметом розгляду у справах наказного провадження є зазначені у ст. 96 ЦПК вимоги: 1) про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати; 2) про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника; 3) про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості; 4) повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів. Цей перелік не є вичерпним і може бути розширений законом.

Особами, які беруть участь у справі, у наказному провадженні є заявник та заінтересовані особи, а також їхні представники (ч. 2 ст. 26 ЦПК). Стягувачем і боржником можуть бути як фізичні так і юридичні особи.

Заявником – *стягувачем* – є особа, яка звертається до суду із заявою про видачу судового наказу і якій належить право вимоги, що є предметом судового вирішення. Заява про видачу судового наказу від імені заявника може бути подана його представником при наявності у нього належно оформлених повноважень для вчинення таких дій (ч. 3, 4 ст. 98 ЦПК).

Не виключається можливість участі у процесі органів та осіб, зазначених ст. 45 ЦПК, зокрема, прокурора, який може пред'явити до суду заяву про видачу судового наказу в інтересах заявника, у визначених законом випадках. Пред'являючи таку заяву, прокурор зобов'язаний не тільки вказати на порушення інтересів громадянина чи держави, але й послатися на конкретний матеріальний закон, який ці інтереси охороняє, та мотивувати причину, за якої громадянин не може сам звернутися до суду.

Заінтересованою особою – *боржником* – є особа, з якої слід стягнути грошові кошти чи витребувати майно для погашення вимоги заявника.

Вирішення справи у порядку наказного провадження відбувається у формі видачі судового наказу – судового рішення особливої форми, яке водночас є виконавчим документом і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень у встановленому законом порядку (ст. 95 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, наказне провадження може бути порушене лише за наявності достовірних фактів порушення встановлених законодавством норм або вимог. Перелік таких вимог є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. У зв'язку з тим, що судовий наказ водночас є судовим рішенням і виконавчим документом, він, відповідно, підлягає виконанню за правилами, встановленими законодавством про виконавче провадження.

Наказне провадження характеризується ознаками спрощеності судових процедур до яких можна віднести:

- одноособовий розгляд заяви суддею;
- розгляд справи на підставі письмових документів;
- видача судового наказу без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їхніх пояснень;
- відсутність позовної форми захисту права (неможливим є пред'явлення зустрічної вимоги боржника);
- відсутність судового доказування у повному обсязі;
- скорочені строки розгляду і вирішення справи;
- спрощений зміст судового наказу;
- скасування судового наказу судом тієї ж інстанції.

II ПИТАННЯ СУДОВИЙ НАКАЗ

Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 96 Цивільного процесуального кодексу.

Судовий наказ може бути видано, якщо: 1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати; 2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника. Судовий наказ може бути видано і в інших випадках, встановлених законом (ст. 96

ЦПК). Отже, всі зазначені обставини свідчать, що судовий наказ видається лише при відсутності спору. Якщо із заяви і поданих документів вбачається спір про право або іншою стороною оспорується правочин, у такому разі наявний спір про право, який має розглядатися за правилами позовного провадження.

Д.Д. Луспенник звертає увагу на певну відносність безспірності вимог, за якими видається судовий наказ. Прикладом цього може бути той факт, що боржник не виконує своє зобов'язання, а за якихось причин відмовляється від його добровільного виконання, тобто фактично оспорує вимоги, хоч і до суду не звертається. Крім того, при наявності спору про право, який неможливо вирішити на підставі лише наданих стягувачем-кредитором документів, суддя може відмовити у прийнятті заяви про видачу судового наказу, у такому разі захист прав заявника - стягувача здійснюється шляхом пред'явлення позову за тими же вимогами у порядку позовного провадження (ст. 100 ЦПК). Слід зазначити, що заявник-кредитор (стягувач) має право навіть при наявності всіх необхідних умов для видачі судового наказу звернутися до суду не в порядку спрощеної процедури, а зі звичайною позовною заявою. У такому випадку суд не вправі відмовити йому в прийнятті позову з тих підстав, що його вимоги можуть бути вирішені шляхом подачі заяви про видачу судового наказу. Однак суд зобов'язаний роз'яснити заявнику таке право та переваги наказного провадження, оскільки заявник просто не знає про можливість спрощеної процедури розгляду його вимог. Отже, аналіз змісту судового наказу свідчить про те, що предметом судового наказу є документально підтверджені матеріально-правові відносини, які містять в собі потенціальну спірність, а суб'єктивне право – властивість невизначеності¹².

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Судовий наказ складається і підписується суддею у *двох примірниках*, один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою суду і видається стягувачу після набрання ним законної сили (ч. 3 ст. 103 ЦПК України).

У разі ненадходження заяви від боржника протягом *трьох днів* після закінчення строку на її подання та за наявності даних про отримання боржником копії наказу ***судовий наказ набирає законної сили*** і суд видає його стягувачеві для пред'явлення до виконання (ст. 105 ЦПК України).

¹²Луспенник Д.Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України). – Х.: Харків юридичний, 2005. – С. 267.

ІІІ ПИТАННЯ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ.ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ І ВИРІШЕННЯ СУДОМ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Окреме провадження становить самостійний вид непозовного цивільного судочинства, що регулюються розділом IV (статтями 234-290) ЦПК.

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ч. 1 ст. 234 ЦПК).

У порядку окремого провадження, відповідно до ч. 2 ст. 234 ЦПК, суд розглядає справи про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 4) усиновлення;
- 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- 8) визнання спадщини відумерлою;
- 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

У порядку окремого провадження вирішуються також справи, зазначені ч. 3 ст. 234 ЦПК, особливості розгляду яких визначені іншими актами законодавства. Такими є справи про:

- 1) надання права на шлюб (ст. 23 СК);
- 2) розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК);
- 3) встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя (ст. 119 СК).

Окреме провадження має свої *характерні риси і особливості*.

Окреме провадження є процесуальною формою, у якій *відсутній спір про право*, тобто у якій суд вирішує не спір про право цивільне, характерний для позовного провадження, а підтверджує право, що ніким не оспорюється. Окреме провадження порушується заявою, змістом якої є спрямована до суду вимога про встановлення певних обставин – юридичних фактів, зміну

правового статусу громадянина, з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує виникнення, зміну або припинення суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав. Отже, метою розгляду судом справ окремого провадження є захист прав і охоронюваних законом інтересів фізичних, юридичних осіб і держави.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

У другому питанні було розглянуто деякі категорії справ, що розглядаються в порядку окремого провадження, але слід звернути увагу на те, що норми ЦПК надають ширший їх перелік, що ви маєте розглянути самостійно.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Застосування в усіх без винятку випадках формальностей позовного провадження досить часто затягує судочинство, адже ціла низка вимог, що не викликають сумніву, підтверджених документально оформленими зобов'язаннями, може бути розв'язана за спрощеним порядком.

Застосування позовного порядку для розгляду документально підтверджених та неоспорюваних вимог не виправдане ні з позиції засад процесуальної економії, ні з позиції матеріальних (фінансових) витрат держави. Новим ЦПК передбачено розгляд справ в порядку наказного провадження (ч. 3 ст. 15 ЦПК). Можливість спрощення і скорочення процедури в обумовлених законом випадках (у наказному провадженні) підвищує ефективність захисту права, полегшує роботу суду.

Предметом вивчення даної теми стало наказне провадження з притаманними йому процесуальними особливостями розгляду і вирішення справ.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: судовий наказ, видача судового наказу, вимоги до судового наказу.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- форму та зміст судового рішення;
- виправлення опісок і арифметичних помилок в судовому рішенні;
- ухвалення додаткового рішення;
- роз'яснення рішення суду;
- відмінність ухвали суду від рішення суду;
- особливості постановлення заочного рішення по справі.
- справи, які розглядає і вирішує суд у порядку окремого провадження;
- процесуальні засоби відкриття в суді справ окремого провадження ;
- процесуальні права та обов'язки осіб, які беруть участь у справах окремого провадження;
- процесуальний порядок розгляду справ окремого провадження.

Вміти:

- складати процесуальні документи (судовий наказ,заяви);
- визначати строк набуття судовим наказом законної сили;
- визначати підстави винесення судового наказу.
- складати процесуальні документи (заяви, ухвали суду,);
- визначити діяльність Національної поліції у порядку визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

**ТЕМА № 9. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ. КАСАЦІЙНЕ
ПРОВАДЖЕННЯ. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Загальна характеристика апеляційного провадження. Підготовка і розгляд справи апеляційним судом. Повноваження суду апеляційної інстанції.
2. Касаційне провадження: загальна характеристика. Право касаційного оскарження та процесуальний порядок його реалізації. Відкриття касаційного провадження. Підготовка касаційного розгляду справи і порядок її розгляду.
3. Провадження по перегляду судових рішень Верховним Судом України. Провадження по перегляду судових рішень у зв'язку з ново виявленими обставинами.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
3. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. – К.: Парламентське видавництво, 2003.
4. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135 (із змінами).
5. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001р.// ВВР – 2002 - № 3-4. – ст. 27 (із змінами).
6. Кодекс законів про працю України. Закон України. Затверджений Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. // ВВР. – 1971. – додаток до № 50. – Ст. 375 (із змінами).
7. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07. 2010 р.
8. Про Конституційний Суд України. Закон України // ВВР. – 1996. - № 49. – Ст.272.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Опанування основними положеннями вчинення апеляційного провадження, касаційного провадження та перегляду судових рішень Верховним судом України, загальної характеристики апеляційного та касаційного провадження. Визначення правового становища суб'єктів права апеляційного та касаційного оскарження. З'ясувати процесуальний порядок реалізації права апеляційного та касаційного оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції.

Визначення основних правил та положень щодо підготовки справи до розгляду у Верховному Суді України та порядку розгляду справи Верховним Судом України. Повноваження Верховного Суду України. Постанова

Верховного Суду України про задоволення заяви. Постанова Верховного Суду України про відмову в задоволенні заяви. Повідомлення про ухвалення рішення та його виготовлення. Обов'язковість судових рішень Верховного Суду України. Підстави для перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами.

ВСТУП

Виконання завдань цивільного судочинства залежить від всебічного розгляду і вирішення цивільних справ у повній відповідності до чинного законодавства. Досягнення такої мети забезпечується цивільними процесуальними гарантіями, серед яких велике значення має функціонування у цивільному судочинстві України апеляційного оскарження і перевірки судових рішень і ухвал, що не набрали законної сили, і касаційного оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також рішень і ухвал апеляційного суду.

Після перегляду справи в апеляційному порядку, вступу рішення у законну силу, перегляду в порядку касаційного оскарження судове рішення може залишатися таким, що не відповідає вимогам законності та обґрунтованості з різних причин, зокрема таких, що не залежать від сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Тому для усунення таких недоліків у судових рішеннях цивільним процесуальним законодавством передбачено ще ряд гарантій щодо забезпечення законності та обґрунтованості актів суду.

До них належить перегляд рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами.

З огляду на сказане, постає завдання з'ясування змісту і ролі названих інститутів цивільного процесуального права у здійсненні правосуддя.

І ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Апеляція – це основний засіб оскарження судових рішень, які не набрали чинності, до суду вищої інстанції (апеляційного суду) з метою перевірки їх законності та обґрунтованості. Набувши законодавчого закріплення ще у Статуті цивільного судочинства Російської імперії (1864 р.), апеляція застосовувалася також у судочинстві України, проте у радянський період інститут апеляції був скасований. Відновлення інституту апеляції відбулося з прийняттям Конституції України (ст.125, 129). Інститут апеляційного провадження був включений до цивільного судочинства України Законом від 21 червня 2001 р. “Про внесення змін до Цивільного процесуального Кодексу України”. Згідно зі ст. 291 ЦПК (2004 р.) апеляційною інстанцією у цивільних справах визначено судові палати у цивільних справах апеляційних загальних судів.

Суть апеляції полягає в новому (повторному) розгляді й перевирішенні справи судом апеляційної інстанції. Апеляційне оскарження і перевірка

рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали чинності (законної сили), є процесуальною гарантією захисту прав, свобод та інтересів сторін, інших осіб, які брали участь у справі, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Перевірка апеляційним судом законності та обґрунтованості судових актів реалізується шляхом повторного розгляду справи (перевирішення) з можливістю встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які досліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку.

Отже, *апеляційне провадження* – це механізм перевірки законності та обґрунтованості рішень, ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили. Апеляційне провадження є однією з форм, що забезпечує однакове застосування судами законів при вирішенні цивільних справ, що забезпечує правильний і однаковий підхід до застосування норм матеріального і процесуального права.

Характерні риси апеляційного провадження:

- 1) апеляція подається на рішення, ухвалу суду першої інстанції, що не набрали законної сили;
- 2) цивільна справа у зв'язку з поданою апеляційною скаргою направляється на розгляд до суду вищого рівня – апеляційного суду;
- 3) подача апеляційної скарги зумовлена неправильним застосуванням судом першої інстанції норм матеріального права та (або) порушенням процесуальних норм;
- 4) апеляційний суд при розгляді справи вирішує як питання факту, так і питання права, тобто як юридичну, так і фактичну сторону справи, у тому ж обсязі, що й суд першої інстанції;
- 5) апеляційний суд здійснює розгляд справи у відповідних межах.

Розглядаючи справу в апеляційному порядку, суд перевіряє законність та обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги, та вимог, заявлених у суді першої інстанції. При цьому апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами. Апеляційний суд не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення. Крім того, апеляційний суд перевіряє справу в повному обсязі, якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилась явна незаконність або необґрунтованість рішення суду першої інстанції у справах окремого провадження (ст. 303 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, підготовку справи до розгляду апеляційним судом провадить суддя-доповідач протягом десяти днів. Для цього він вчиняє такі

процесуальні дії: 1) з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі; 2) визначає характер спірних правовідносин та закон, який їх регулює; 3) з'ясовує обставини, на які посилаються сторони та інші особи, які беруть участь у справі, як на підставу своїх вимог і заперечень; 4) з'ясовує, які обставини визнаються чи заперечуються сторонами та іншими особами; 5) вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції; 6) за клопотанням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про виклик свідків, призначення експертизи, витребування доказів, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача; 7) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання щодо вжиття заходів забезпечення позову; 8) вчиняє інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи (ч. 1 ст. 301 ЦПК).

II ПИТАННЯ КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Інститут касаційного оскарження і перевірки судових рішень є процесуальною гарантією забезпечення законності при здійсненні правосуддя у цивільних справах. Касаційне провадження є однією з конституційних гарантій охорони прав, свобод чи інтересів осіб у цивільному процесі, адже завдяки касації учасники цивільного судочинства можуть обстоювати свої права після набрання судовим рішенням законної сили, якщо є підстави сумніватися в його законності.

Касація (від лат. “cassatio” – скасування, знищення) – це спосіб оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції, які були предметом розгляду у апеляційному порядку, у зв'язку з порушенням матеріального і процесуального закону, а також рішень і ухвал апеляційного суду.

Основною функцією процесуально-правового інституту касаційного оскарження є перевірка законності розглянутих справ, в яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону або сам їх допустив, а також забезпечення однакового застосування закону. Суд касаційної інстанції, на відміну від апеляційного, не розглядає повторно, заново певну справу.

Суть касаційного провадження – полягає в тому, що суд касаційної інстанції за скаргою осіб, які беруть участь у справі, та осіб, які не брали участі у справі, щодо яких суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність нормам матеріального права, що були предметом апеляційного розгляду, а також рішень і ухвал апеляційного суду з метою захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Касаційне провадження є самостійною формою забезпечення однакового застосування законодавства судами першої та апеляційної інстанцій.

Розгляд справ у касаційній інстанції здійснюється колегією у складі не менше трьох суддів (ч. 4 ст 18 ЦПК).

Право касаційного оскарження – це право на відкриття провадження в суді касаційної інстанції з перевірки законності рішень та ухвал суду, що набрали законної сили.

Суб'єктами права касаційного оскарження є сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки (ч. 1 ст. 324 ЦПК).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Отже, основною функцією процесуально-правового інституту касаційного оскарження є перевірка законності розглянутих справ, в яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону або сам їх допустив, а також забезпечення однакового застосування закону. Суд касаційної інстанції, на відміну від апеляційного, не розглядає повторно, заново певну справу.

Таким чином, право касаційного оскарження – це право на відкриття провадження в суді касаційної інстанції з перевірки законності рішень та ухвал суду, що набрали законної сили.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції, де вона реєструється в порядку, встановленому частинами другою і третьою статті 11-1 ЦПК, та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

ІІІ ПИТАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПО ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ.

Після перегляду справи в апеляційному порядку, вступу рішення у законну силу, перегляду в порядку касаційного провадження судове рішення може залишатися таким, що не відповідає вимогам законності та обґрунтованості. Причини такого стану можуть бути різноманітними і залежати від суду, який розглядав справу. Тому для усунення таких недоліків у судових рішеннях цивільним процесуальним законодавством передбачено ряд гарантій щодо забезпечення законності та обґрунтованості актів суду.

Перегляд судових рішень у цивільних справах у зв'язку з винятковими обставинами, правове регулювання якого здійснено статтями 353-360 ЦПК, є процесуальною гарантією, яка забезпечує законність рішень суду касаційної інстанції та захист прав осіб, які беруть участь у справі, і публічних інтересів.

Провадження у зв'язку з винятковими обставинами – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників цивільного процесу, спрямованих на визначення наявності або відсутності передбачених законом підстав для повторного перегляду справи у порядку касаційного провадження у випадках, встановлених цивільним процесуальним законом, та усунення встановлених у зв'язку з цим порушень законності постановлених судових рішень.

Право оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права і обов'язки. Зазначені суб'єкти мають право оскаржити до Верховного Суду України судові рішення у цивільних справах у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду у касаційному порядку (ст. 353 ЦПК). Виходячи з аналізу ч. 2 ст. 45 і ч. 4 ст. 46 ЦПК, суб'єктом оскарження також є прокурор незалежно від того, чи брав він участь у справі.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Отже, перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами судових рішень, що набрали законної сили, є самостійним видом перевірки їх законності та обґрунтованості, процесуальним засобом, що забезпечує їх правильність з фактичного і правового боку, а також захист прав і охоронюваних законом інтересів громадян, підприємств, установ, організацій та держави.

Нововиявлені обставини характеризують незаконність та необґрунтованість судового рішення, а встановлення їх судом – це встановлення наявності чи відсутності таких властивостей у судовому рішенні.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Апеляція – це основний засіб оскарження судових рішень, які не набрали чинності, до суду вищої інстанції (апеляційного суду) з метою перевірки їх законності та обґрунтованості.

Основною функцією процесуально-правового інституту касаційного оскарження є перевірка законності розглянутих справ, в яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону або сам їх допустив, а також забезпечення однакового застосування закону. Суд касаційної інстанції, на відміну від апеляційного, не розглядає повторно, заново певну справу.

Право касаційного оскарження – це право на відкриття провадження в суді касаційної інстанції з перевірки законності рішень та ухвал суду, що набрали законної сили.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції, де вона реєструється в порядку, встановленому частинами другою і третьою статті 11-1 ЦПК, та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

провадження у зв'язку з винятковими обставинами – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників цивільного процесу, спрямованих на визначення наявності або відсутності передбачених законом підстав для повторного перегляду справи у порядку касаційного провадження у випадках, встановлених цивільним процесуальним законом, та усунення встановлених у зв'язку з цим порушень законності постановлених судових рішень.

Право оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а

також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права і обов'язки. Зазначені суб'єкти мають право оскаржити до Верховного Суду України судові рішення у цивільних справах у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду у касаційному порядку (ст. 353 ЦПК).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: право апеляційного оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції та його реалізація. Суб'єкти права апеляційного оскарження. Об'єкт апеляційного оскарження. Ухвали, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду.

Також необхідно звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: право касаційного оскарження та процесуальний порядок його реалізації. Суб'єкти права касаційного оскарження. Об'єкт касаційного оскарження. Строк на касаційне оскарження. Підстави касаційного оскарження. Форма і зміст касаційної скарги. Порядок подання касаційної скарги.

Розглянути ключові поняття теми, такі як: перегляд судових рішень Верховним Судом, строк подання заяви про перегляд судових рішень, право на перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами; заява про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- право апеляційного оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції та його реалізація;

- ухвали, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду;

- форма і зміст апеляційної скарги, строк її подання;

- право касаційного оскарження рішень і ухвал суду та його реалізація;

- порядок подання касаційної скарги;

- строк на касаційне оскарження;

підстави та строк для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом;

- підготовка справи до розгляду у Верховному Суді України;

- порядок розгляду справи Верховним Судом України;

- повноваження Верховного Суду України;

Вміти:

- складати процесуальні документи (касаційну скаргу);

- визначити порядок приєднання співучасників, третіх осіб до касаційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали;

- визначити строк набуття законної сили рішення та ухвали суду касаційної інстанції.

- складати процесуальні документи (апеляційну скаргу);

- визначити порядок приєднання співучасників, третіх осіб до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали.